

آثار و مسئولیت‌های بین‌المللی در قبال تحریم‌های آمریکا علیه کشتیرانی ایران
مهدی حاتمی (نویسنده مسئول)

دانشیار، گروه حقوق بین‌الملل، دانشگاه کردستان، کردستان، ایران.

Hatamilaw@uok.ac.ir

کوروش قنبری

دانشجوی دکترای حقوق بین‌الملل، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران.

K_ghanbari53@yahoo.com

فرید آزادبخت

استادیار، گروه حقوق بین‌الملل، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران.

faridazadbakht2014@gmail.com

قابل انتشار در دوره ۲۵، شماره ۶۶ (تابستان ۱۴۰۵) نشریه پژوهش‌های حقوقی

چکیده

زمینه و هدف: زمینه این مقاله بررسی تحریم‌های آمریکا علیه کشتیرانی ایران و تأثیرات گسترده‌ای که این تحریمات بر اقتصاد و جوامع بین‌المللی دارند می‌باشد. همچنین، مسئولیت بین‌المللی کشورها در جبران خسارات ناشی از این تحریمات و رعایت قوانین بین‌المللی مورد بررسی قرار می‌گیرد. هدف اصلی این مقاله ارائه تحلیلی عمیق از تأثیرات تحریم‌های آمریکا بر کشتیرانی ایران و بیان مسئولیت‌های بین‌المللی در جبران خسارات این تحریمات است. همچنین، این مقاله به منظور تأکید بر اهمیت رعایت قوانین بین‌المللی و پیشنهاد راهکارهایی برای جبران خسارات و مسئولیت‌پذیری بین‌المللی می‌باشد.

روش تحقیق: در این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی، ابتدا با مطالعه منابع کتابخانه‌ای و تحقیقات پیشین در زمینه تحریم‌ها و مسئولیت بین‌المللی به جمع‌آوری داده‌های معتبر پرداخته شد. سپس، از روش پژوهش تاریخی برای بررسی تاریخچه تحریمات استفاده گردید.

یافته‌ها و نتایج: یافته‌ها و نتایج حاصل از بررسی تأثیرات تحریم‌های آمریکا علیه کشتیرانی ایران نشان می‌دهد که این اقدامات آثار گسترده و عمیقی بر اقتصاد ایران و روابط بین‌المللی این کشور داشته است. در حوزه اقتصادی، این تحریم‌ها موجب کاهش چشمگیر صادرات نفت ایران شده که یکی از منابع اصلی درآمد ارزی کشور محسوب می‌شود. علاوه بر این، هزینه‌های مربوط به حمل و نقل دریایی برای ایران به شدت افزایش یافته و دسترسی کشور به خدمات مالی و بانکی بین‌المللی با محدودیت‌های جدی مواجه شده است. ناوگان کشتیرانی ایران نیز با کاهش قابل توجهی روبرو شده و تأمین قطعات یدکی و تجهیزات مورد نیاز برای نگهداری و تعمیر کشتی‌ها با مشکلات عدیده‌ای همراه بوده است. از منظر حقوقی، این تحریم‌ها چالش‌های جدی را در عرصه حقوق بین‌الملل ایجاد کرده‌اند. برخی صاحب‌نظران معتقدند که این اقدامات می‌توانند به عنوان نقض اصول بنیادین حقوق بین‌الملل از جمله اصل عدم مداخله در امور داخلی کشورها، آزادی دریانوردی، حقوق بشر و همکاری بین‌المللی تلقی شوند. این موضوع می‌تواند زمینه‌ساز مسئولیت بین‌المللی برای ایالات متحده آمریکا باشد. همچنین، تأثیرات منفی این تحریم‌ها بر دسترسی مردم عادی ایران به کالاهای اساسی و دارو، نگرانی‌های جدی را در زمینه نقض حقوق بشر ایجاد کرده است. این مسئله می‌تواند سایر کشورها را از لحاظ اخلاقی و حقوقی ملزم به مداخله دیپلماتیک یا اقتصادی برای حمایت از حقوق مردم ایران کند. برخی شرکت‌های اروپایی نیز تلاش کرده‌اند تا در دادگاه‌های قاره اروپا علیه تحریم‌های ثانویه آمریکا اقدام قانونی انجام دهند، هرچند

موفقیت آنها در این زمینه تاکنون محدود بوده است. در مجموع، یافته‌ها حاکی از آن است که تحریم‌های آمریکا علیه کشتیرانی ایران، علاوه بر تأثیرات اقتصادی قابل توجه، مسائل پیچیده‌ای را در حوزه حقوق بین‌الملل و روابط بین‌المللی ایجاد کرده که حل و فصل آنها نیازمند تلاش‌های دیپلماتیک گسترده و بررسی‌های حقوقی دقیق در سطح بین‌المللی است.

کلیدواژه‌ها: تحریم، آمریکا، کشتیرانی ایران، مسئولیت بین‌المللی، نقض حقوق بشر، روابط بین‌المللی.

Abstract

Field and Aims: The background of this article is to examine the US sanctions against Iranian shipping and the wide-ranging effects these sanctions have on the economy and international communities. Also, the international responsibility of countries in compensating for damages caused by these sanctions and observing international laws is examined. The main goal of this article is to provide an in-depth analysis of the effects of US sanctions on Iranian shipping and to express international responsibilities in compensating for the losses of these sanctions. Also, this article aims to emphasize the importance of complying with international laws and to suggest solutions for compensation and international responsibility.

method: In this research, descriptive-analytical method was used to collect reliable data by studying library sources and previous researches in the field of sanctions and international responsibility. Then, the historical research method was used to investigate the history of sanctions.

Findings and Conclusion: The findings and results of the study of the effects of the US sanctions against Iranian shipping show that these measures have had extensive and deep effects on Iran's economy and the country's international relations. In the economic field, these sanctions have caused a significant decrease in Iran's oil exports, which is considered one of the main sources of foreign exchange income of this country. In addition, the costs of sea transportation for Iran have increased sharply and the country's access to international financial and banking services has faced serious restrictions. Iran's shipping fleet has also faced a significant reduction and the supply of spare parts and equipment needed for the maintenance and repair of ships has been associated with many problems. From a legal point of view, these sanctions have created serious challenges in the field of international law. Some experts believe that these actions can be considered as a violation of the fundamental principles of international law, including the principle of non-interference in the internal affairs of countries, freedom of navigation, human rights and international cooperation. This issue can be the basis of international responsibility for the United States of America. Also, the negative effects of these sanctions on the access of the common people of Iran to basic goods and medicine have caused serious concerns about the violation of humanitarian rights. This issue can morally and legally oblige other countries to intervene diplomatically or economically to protect the rights of Iranian people. Some European companies have also attempted to take legal action in continental European courts against US secondary sanctions, although their success has been limited so far. In sum, the findings indicate that the American sanctions against Iranian shipping, in addition to significant economic effects, have created complex issues in the field of international law and international relations, which require extensive diplomatic efforts and detailed legal reviews at the international level to resolve them. Is.

Keywords: sanctions, America, Iranian shipping, international responsibility, violation of human rights, international relations.

مقدمه

تحریم‌های آمریکا علیه کشتیرانی ایران به عنوان یک مسئله بین‌المللی مهم و پیچیده، تأثیرات چشمگیری بر جامعه بین‌الملل و ایران داشته است. همین امر موجب نگرانی جامعه بین‌الملل و بویژه ایران شده است. در سال‌های اخیر، روابط بین‌المللی بین آمریکا و ایران به یک دوره ناتوانی و بحران مستمر رسید. تحمیل تحریم‌ها در قالب بسته‌های مالی، تجاری و بانکی توسط آمریکا علیه کشور ایران، به شدت دامنه تأثیر خود را گسترش داده است. این موضوع به ویژه در چند سال اخیر، بحران‌ها و ناهماهنگی‌های بین‌المللی بین دو کشور را تشدید کرده است. با توجه به اهمیت حاکمیت بر منابع اقتصادی و دسترسی به بازارهای بین‌المللی، تحریم‌های آمریکا علیه کشتیرانی ایران نه تنها تأثیرات اقتصادی گسترده‌ای داشته، بلکه منجر به نقض حقوق بشر و ایجاد مشکلات جدی در زمینه سلامت و تأمین نیازهای اساسی جامعه شده است. همچنین، این تحریم‌ها باعث محدودیت در روابط تجاری و اقتصادی ایران با کشورهای دیگر شده و به چالش‌های جدیدی در برقراری توسعه‌های اجتماعی و اقتصادی مواجه کرده است. این تحریم‌ها، شامل فراهم نکردن اجازه برای فروش نفت، توقف همکاری‌های مالی و تجاری، و تعلیق پروژه‌های بین‌المللی در زمینه حمل و نقل و حمل‌ونقل بین‌المللی است. با توجه به ابعاد گسترده‌ای که تحریم‌های آمریکا بر جامعه بین‌الملل و ایران دارند، بررسی و تحلیل دقیق و واقع‌گرا این موضوع ضروری به نظر می‌رسد. بررسی تأثیرات این تحریم‌ها و نقش آمریکا به عنوان یک مشترک بین‌المللی در این تحریم‌ها، نیازمند مطالعه واقعیت‌های موجود و ارائه راهکارهای قابل اجرا است. مطالعه و بررسی مقالات علمی و منابع به‌روز، به عنوان روش تحقیق کتابخانه‌ای، برای به دست آوردن اطلاعات و داده‌های مربوط به تحریم‌ها و تأثیرات آنها استفاده شده است.

۱_ مفهوم تحریم

تحریم یک ابزار اعتراضی است که به صورت اختیاری و عمدی استفاده می‌شود تا از هدف مورد تحریم، به عنوان نشانه‌ای از نارضایتی با دلایل اخلاقی، اجتماعی، سیاسی یا محیطی، جلوگیری شود. هدف اصلی تحریم‌ها این است که با تحقیر اخلاقی، تلاش می‌شود تا هدف را برای تغییر رفتار قابل اعمال یا برنامه‌های آتی تحریم، تحت تأثیر قرار دهد. تحریم معمولاً در خرید و معامله با یک فرد، سازمان یا کشور به عنوان نشانه‌ای از اعتراض مورد استفاده قرار می‌گیرد. هدف این تحریم‌ها ضرر اقتصادی به هدف مورد تحریم، و یا نشانه‌ای از خشم اخلاقی است تا از طریق آن هدف را وادار به تغییر رفتار نامناسب کند^۱. و از منظر لغوی منع داد و ستد و قطع ارتباط با فرد، سازمان یا دولت به عنوان مجازات ارعابی در برابر سرپیچی و نقض مقررات اشاره دارد. همچنین، از منظر اصطلاحی، تحریم به امتناعی نظام‌یافته از برقراری روابط اجتماعی، اقتصادی، سیاسی یا نظامی با یک دولت یا گروه خاص از دولت‌ها برای تنبیه یا ایجاد رفتار مورد قبول است^۲.

۲_ آثار مستقیم تحریم‌های کشتیرانی بر ایران

تحریم‌های کشتیرانی بر ایران، باعث کاهش قابل توجه صادرات نفت، محدودیت فعالیت‌های کشتیرانی و کاهش تجهیزات صنعت کشتیرانی شده است. این موضوع باعث وارد شدن کشور به مسائل مختلف داخلی و بین‌المللی شده و بررسی‌های مختلف در زمینه حقوق بین‌الملل و رویه بین‌المللی به وجود آمده است^۳. صنعت کشتیرانی با سهم بالایی در حمل و نقل تجاری ایران، تحت تحریم‌های شدید با مشکلاتی مواجه شده است که اثرات آن بر تجارت و اقتصاد کشور قابل ملاحظه است و نیازمند سیاست‌های راهبردی و توسعه این صنعت است^۴.

۲_۱ بررسی قانونی تحریم‌های کشتیرانی علیه ایران

تحریم‌های کشتیرانی علیه ایران عمدتاً بر اساس قوانین داخلی ایالات متحده آمریکا وضع شده‌اند. مهمترین این قوانین عبارتند از:

▪ **قانون جامع تحریم‌ها، پاسخگویی و سلب سرمایه‌گذاری ایران (CISADA) مصوب ۲۰۱۰**^۵. قانون جامع تحریم‌ها، پاسخگویی و سلب سرمایه‌گذاری ایران (CISADA)، که در سال ۲۰۱۰ تصویب شد، یکی از قوانین کلیدی است که تأثیر گذاری قابل توجه در تحریم‌های آمریکا علیه ایران داشته است. این قانون برای برخی از فعالیت‌های اقتصادی و مالی مخصوصاً مربوط به صنعت نفت و گاز ایران،

۱. تازش، عبدالله. «روند تحریم‌ها در ایران و نقش انرژی در دوران تحریم»، اندیشه طلایی، تهران، (۱۴۰۰): ۱۶.

۲. گراهام، ایوانز و تونام، جفری. «فرهنگ روابط بین‌الملل، ترجمه حمیرا مشیرزاده و حسین شریفی طراز کوهی»، تهران، نشر میزان، (۱۳۸۱): ۹۶.

۳. شارق، زهراسادات و محمدی مطلق، علیرضا. «مسئولیت بین‌المللی کشورهای عضو ائتلاف در محاصره یمن در پرتو بین‌المللی شدن محاصره، فصلنامه آفاق امنیت»، ۹، ۳۳، (۱۳۹۵): ۱۹۹.

۴. بایزیدی، رحیم و همکار. «تحریم صنعت کشتیرانی جمهوری اسلامی ایران، روند پژوهی، ابعاد و اهداف، فصلنامه محیط شناسی راهبردی جمهوری اسلامی ایران»، ۶، ۴، زمستان، (۱۴۰۱): ۳۴.

۵. محمدی، امیرحسین، فرجی، حسین، منصوری، سعید، و علیخانی کردشامی، حمیدرضا. تحریم‌های آمریکا علیه ایران از منظر عهدنامه مودت ۱۹۵۵ (با تأکید بر دیدگاه اندیشکده‌ها و رسانه‌های آمریکایی) (مقاله علمی وزارت علوم). پژوهشنامه رسانه بین الملل، ۱۴۰۱: ۱۴۵.

تعقیبها و مجازات‌های سنگین تعیین کرده و به علت توسعه قوانین جدید برای ورود سرمایه‌گذاری خارجی به صنایع اقتصادی ایران، تأثیر قابل توجهی بر روند اقتصادی کشور داشته است.

▪ **قانون کاهش تهدید ایران و حقوق بشر سوریه ITRSHRA مصوب ۲۰۱۲**^۶. قانون کاهش تهدید ایران و حقوق بشر سوریه ITRSHRA که در سال ۲۰۱۲ تصویب شد، به دنبال تعزیرات و تحریم‌های اقتصادی بر علیه ایران بود، اما بخش‌هایی از این قانون به نگرانی‌ها بر سر حقوق بشر در سوریه نیز توجه داشت. این قانون اساساً اهدافی دوگانه را پیش رو داشت: از یک سو، کاهش تأثیر و تهدیدات ایران در منطقه و از سوی دیگر، تأیید حقوق بشر و مبارزه با نقض‌های آن در سوریه بود. این تداخل اهداف ممکن است در اجرای این قانون و تأثیرات آن بر دو کشور و همچنین روابط منطقه‌ای و بین‌المللی آنها، موضوع بحث و بررسی‌های بسیاری شود.

▪ **قانون آزادی و مقابله با اشاعه ایران IFCA مصوب ۲۰۱۲**^۷. قانون آزادی و مقابله با اشاعه ایران IFCA که در سال ۲۰۱۲ تصویب شد، یکی از تدابیر اصلی آمریکا در برابر ایران بود که هدف از آن علاوه بر محدود کردن امکانات ایرانی‌ها در زمینه تجارت و اقتصاد، مبارزه با انتشار اطلاعات و موارد مضر از نظر آمریکا بود. این قانون تأسیسات مالی، برنامه‌ها و افرادی که از منظر آمریکا مضر بودند، هدف قرار داد و از طریق محدودیت‌ها و تحریم‌های مالی، تلاش برای کاهش تأثیر و نفوذ ایران در خارج از کشور خود را دنبال می‌کرد. این قانون با واکنش‌های وسیعی از جانب ایران مواجه شد، زیرا تأثیرات آن به ویژه در حوزه‌های اقتصادی و امنیتی به‌طور جدی احساس می‌شد.

این قوانین، شرکت‌های کشتیرانی ایران را هدف قرار داده و معاملات مالی با آنها را ممنوع کرده‌اند. همچنین، بنادر آمریکا و متحدانش را از پذیرش کشتی‌های ایرانی منع کرده‌اند. از منظر حقوق بین‌الملل، مشروعیت این تحریم‌های یکجانبه محل بحث است. بر اساس منشور سازمان ملل متحد، تنها شورای امنیت اختیار وضع تحریم‌های الزام‌آور بین‌المللی را دارد. تحریم‌های یکجانبه آمریکا می‌تواند ناقض اصول آزادی دریانوردی و تجارت آزاد باشد که در کنوانسیون‌های بین‌المللی مانند کنوانسیون حقوق دریاهای ۱۹۸۲ تضمین شده‌اند. ایران استدلال می‌کند که این تحریم‌ها غیرقانونی و خلاف تعهدات بین‌المللی آمریکا، از جمله موافقتنامه مودت ۱۹۵۵ بین دو کشور، هستند. این موضوع در پرونده‌ای که ایران علیه آمریکا در دیوان بین‌المللی دادگستری مطرح کرده، در حال بررسی است.^۸

۲_۲ اشکال در مبادلات مالی و تحریم بانکداری

تحریم‌های اقتصادی و مشکلات در تهیه ارز باعث مشکلاتی برای شرکت‌های خدمات کشتیرانی در ایران شده است. با افزایش قیمت‌ها و کاهش قابلیت‌ها و قدرت مانور تولیدکنندگان داخلی در بازار جهانی. این وضعیت باعث کاهش حجم کارها، افزایش هزینه‌ها، ایجاد مشکلات مالی، نوسانات قیمتی در بازار ارز و افزایش تقاضای کاذب دلار می‌شود.^۹

۲_۳ موانع نقل و انتقال در صنعت، نفت و گاز

کاهش درآمدهای ناشی از منابع نفتی در سال‌های اخیر بعنوان یک بحران دیپلماسی انرژی در خاورمیانه و موضوعی امنیتی میان کشورهای تولیدکننده و وارده کننده سوخت و انرژی مبدل شده است. این امر زمینه را برای کاهش توانایی ایران در ایجاد بسترهای ضروری برای کاهش وابستگی به نفت و پویایی منابع درآمدی بوجود آورده است. گرچه این امر زمینه‌ساز افزایش هزینه‌های سیاست خارجی جمهوری اسلامی در سطوح مختلف شده است.^{۱۰} اما با تلاش مضاعف با تحریم از سوی دولت‌هایی همچون آمریکا موجب گردیده آسیب به جایگاه مذکور در مفهوم آسیب به بخشی از قدرت دیپلماتیک ایران در محدوده بین‌المللی و منطقه‌ای تبدیل شود.^{۱۱} بر همین اساس ایران با تلاش برای جبران این خلا ناشی از تحریم، با برداشت از حساب صندوق توسعه ملی و انتشار اوراق مالی اسلامی تلاش می‌کند اثر منفی دسترسی و اقتصادی وابسته به نفت را جبران کند.^{۱۲}

^۶ نقدی، فرزانه. تحریم‌های بانکی-مالی، مذاکرات بین‌المللی و اقتصاد سیاسی جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه علمی مطالعات خاورمیانه، ۱۴۰۲: ۹.

^۷ پیری، مهدی، و سهرابی، رضا. تحریم‌های فراسرزمینی ایالات متحده در ارتباط با ایران و سازگاری آن با قواعد سازمان جهانی تجارت. ۱۳۹۹: ۱۵۵۰.

^۸ موحد، محمدعلی. گزارشی از دعوی ایران در دیوان بین‌المللی دادگستری علیه ایالات متحده آمریکا در رابطه با انهدام سکوی نفتی. فصلنامه تحقیقات حقوقی، ۱۳۸۳.

^۹ وصالی، ساناز و ترابی، مهرنوش. «اثرات تحریم بانک‌ها بر اقتصاد و سیستم بانکی». ماهنامه بانک و اقتصاد، ۱۱۱، (۱۳۸۹): ۳۸.

^{۱۰} ولی‌زاده بریمانلو، قاسم. «بررسی تأثیر لغو تحریم‌ها و پس‌اثرات بر اقتصاد ایران از دیدگاه‌های گوناگون»، سومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در مدیریت، اقتصاد و علوم انسانی، گرجستان، (۱۳۹۵): ۸.

^{۱۱} شهنازی‌زاده، سید رضا و همکاران. «فرصت‌ها، تهدیدها و راهکارهای پیش روی دیپلماسی انرژی جمهوری اسلامی ایران در بستر اقتصاد سیاسی منطقه‌ای». فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی، ۴۱ (۱۳۹۸): ۸۴.

^{۱۲} غلامی، حسین و دشتیانی، قاسم. «اثرات و پیامدهای تحریم‌های اقتصادی دولت ایالات متحده آمریکا». فصلنامه چشم‌انداز حسابداری و مدیریت، ۴، ۵۰ (۱۴۰۰): ص ۱۴۲.

۴_۲ تامین امنیت دریایی و افزایش ریسک تجارت دریایی

تحریم‌های ارتباطی ماهواره‌ای به کشتی‌ها باعث محرومیت دریانوردان از حقوق اساسی خود شده و امنیت دریانوردی جهان را به خطر می‌اندازد. این تحریم‌ها بر تحلیل‌های امنیتی و استراتژی‌های نظامی تأثیر می‌گذارند و امنیت ملی را تضعیف می‌کنند. تحریم‌های کشتی‌رانی آمریکا به هدف ضعیف کردن حاکمیت ایران و افزایش هزینه‌های نظامی و امنیتی منطقه هستند و امنیت کشورهای خاورمیانه را تهدید می‌کنند.^{۱۳}

۵_۲ کاهش نیروی کار

حمل و نقل دریایی نقش مهمی در توسعه اقتصادی و تجارت بین‌المللی دارد و نیروی کار دریانوردان نقش اساسی در آن دارند. صنعت کشتی‌سازی نیز به نیروی کار زیادی نیاز دارد، کشورهایی با نیروی کار ارزان معمولاً در این صنعت سرمایه‌گذاری می‌کنند. توسعه این صنعت به افزایش نیروی کار و کاهش تعداد نیروها نیز منجر می‌شود، همچنین اشتغال غیرمستقیم در این صنعت نیز بالاست. هزینه دستمزد نیروی کار نیز به عنوان یک فاکتور مهم در رقابت بازار کشتی‌سازی مطرح است.^{۱۴}

۶_۲ افزایش ریسک سیاسی و مراودات بین‌المللی

تحریم‌های یکجانبه بر ایران باعث افزایش ریسک سیاسی و عدم ثبات سیاسی شده است. این موضوع برنامه‌های کشور را با خطر مواجه می‌کند و سرمایه‌گذاران را از سرمایه‌گذاری باز دارد. افزایش ریسک سیاسی منجر به افزایش هزینه وام و بدهی کشور می‌شود و جذب سرمایه‌گذاران را دشوارتر می‌کند.^{۱۵} از سوی دیگر ماده ۲ پروتکل چهارم الحاقی به کنوانسیون حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی اتحادیه اروپا مورخ ۱۹۵۰ نیز به حق آزادی رفت و آمد اشاره دارد که حقوقی دیگری همچون حق بر حریم خصوصی، حق بر شهرت و حقوق خانوادگی را نیز در بر دارد. تحریم مسافرتی می‌تواند به حقوق مذکور لطمه وارد سازد.^{۱۶} تحریم‌های مسافرتی می‌تواند مستقیم بر حق سلامت و حق بر حیات در مواردی که به کمک‌های پزشکی نیاز باشد، تأثیرگذار بگذارد.^{۱۷}

۷_۲ اختلال در روند تامین مواد، تجهیزات و دانش و فناوری

با عنایت به مسایل سیاسی در حال حاضر گروهی از شرکت‌های خارجی اعم از خریدار و فروشنده اقدام به قطع روابط خود با شرکت‌های ایرانی نموده‌اند. این قطع ارتباط موجب توقف روند تامین برخی از مواد اولیه، ماشین‌آلات و قطعات یدکی و در نتیجه کاهش شدید صادرات شده است. همچنین به بهانه ارتباط برخی لوازم و تجهیزات با صنایع هسته‌ای یا نظامی، تهیه مایحتاج صنعت بسیار دشوار شده است. ضمناً فناوری و دانش فنی برخی صنایع دنیا نیز منتقل نمی‌شود.^{۱۸}

۸_۲ افزایش هزینه‌های کشتیرانی و حمل و نقل

افزایش هزینه‌های کشتیرانی و حمل و نقل در ایران به عوامل متعددی مرتبط است از جمله هزینه‌های بندری سنگین، پهلوگیری کشتی‌ها در بنادر، عدم تأمین سوخت برای کشتی‌های ایرانی و تحریم‌های اتحادیه اروپا که به افزایش هزینه‌ها، کاهش قدرت خرید مصرف‌کننده و خروج بیشتر ارز از کشور منجر می‌شود.^{۱۹}

۳_ آثار غیرمستقیم تحریم‌های یکجانبه کشتی‌رانی بر ایران

یکی از ابزارهای اقتصادی و سیاسی برای تحمیل خواسته‌های یک کشور و به عبارتی، تأمین منافع آن توسط کشور دیگر استفاده از تحریم-هاست. در این حالت، کشور بزرگ و صاحب نفوذ در دنیای سیاست و اقتصاد قادر خواهد بود با اعمال محدودیت بر روی اقتصادی کوچک‌تر و صاحب نفوذ کمتر از خود، هزینه‌های اقتصادی و سیاسی بر کشور کوچک‌تر تحمیل کند، و این وضعیت در صورت همراهی سایر بازیگران

^{۱۳} مهربان، احمد. «رابطه تهدیدها و آسیب‌ها در حوزه امنیت ملی با نگاه به تحریم»، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، ۱۷، ۷۶: (۱۳۹۸): ۱۴۹.

^{۱۴} کهنسال، احمدرضا. «بررسی شرایط کنونی صنعت ساخت و تعمیر کشتی و عوامل موثر بر این صنعت»، چهاردهمین همایش دریایی، دی ماه، تهران، (۱۳۹۱): ۵.

^{۱۵} طهماسبی، جواد. «بانکها در پسا تحریم»، اقتصاد آسیا، شماره ۵۴۲، (۱۳۹۴): ص ۸.

^{۱۶} Smantha Miko, Al-Skiini v. United Kingdom and Extraterritorial Jurisdiction under the European Convention for Human Rights, Boston College International and Comparative Law Review, Vol. 35, 2013: 63.

^{۱۷} Finnur Magnusson, Targeted Sanctions And Accountability Of The United Nations' Security Council, 2008: available at http://ils.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/legal_studies/student_paper/SC_Terrorist_List_Finnur_Magnusson.pdf

^{۱۸} موسویان، حسین. «تجزیه و تحلیل سیاست‌های هسته‌ای ایران از آغاز تا تغییر تیم هسته‌ای»، وزارت امور خارجه، تهران، (۱۳۹۳): ۴۳.

^{۱۹} بازیدی، رحیم و همکار «تحریم صنعت کشتیرانی جمهوری اسلامی ایران، روند پژوهی، ابعاد و اهداف، فصلنامه محیط‌شناسی راهبردی جمهوری اسلامی ایران»، ۶، ۴، (۱۴۰۱): ۳۴.

مهم اقتصادی و سیاسی جهان با کشور بزرگ تحریم کننده، ابعاد جدی تری به خود می‌گیرد؛ همان وضعیتی که در مورد تحریم‌های اعمال شده بر اقتصاد ایران متصور است.^{۲۰}

۳_۱ نقض حق حیات شهروندان

از جمله مهمترین حقوق بنیادین شهروندان، حق حیات است که بر سایر حقوق اولویت دارد، زیرا ارتباط مستقیم با زنده بودن بشر دارد.^{۲۱} تفسیر متعددی از حق بر حیات وجود دارد، با دو تفسیر اصطلاحی: تفسیر مضیق که به حیات شهروندان محدود می‌شود و تفسیر موسع که این حق را به حقوق مختلفی از جمله حق بر غذا و دارو گسترش می‌دهد. مفهوم حق بر حیات را شامل حداقل کالاها، خدمات ضروری و مراقبت‌های پزشکی می‌داند. قرار دادن مواد دو منظوره در فهرست تحریم‌ها باعث محرومیت بسیاری از ایرانیان از تجهیزات پزشکی شده و نقض حق بر غذا و دسترسی آسان به مواد غذایی را به خطر انداخته است.^{۲۲}

۳_۲ نقض حق بهداشت و دارو

تحریم‌های یکجانبه آمریکا علیه ایران به حق بر بهداشت و سلامت زندگی‌های افراد آسیب رسانده است. تحریم‌های اقتصادی، بخصوص از کشورهای با اقتصاد قوی، انحرافات جدی برای بهداشت و سلامت مردم ایران ایجاد کرده است. این وضع باعث نقض حقوق بهداشتی و سلامتی عمومی شده و ایران به علت تحریم‌ها با مشکلات مختلف در این زمینه روبه‌رو شده است، زیرا منابع اقتصادی کمبودی داشته و وابستگی زیادی به فروش نفت داشته که با تحریم‌ها ناکام مانده است.^{۲۳} لذا با تحریم نفت و کاهش فروش آن، درآمدهای قابل اختصاص به خرید دارو و تجهیزات پزشکی کم شده است.^{۲۴}

تحریم‌های مربوط به امور مالی منجر به کاهش ارزش‌های قابل استفاده برای پرداخت خرید می‌شود و سیستم بهداشت ایران توسط دولت مدیریت شده است و در مجموع در تحریم قرار دارد. سازمان کنترل دارایی‌های خارجی وزارت خزانه‌داری آمریکا لیستی از تجهیزات پزشکی قابل دریافت برای ایران اعلام کرده است، البته فقط شامل تجهیزات پایه است. به نظر می‌رسد عدم اشاره به بسیاری از تجهیزات پزشکی به دلیل وجود فناوری پیشرفته در آنها است.^{۲۵} لذا تشدید تحریم‌ها توانایی دولت و بیمارستان‌ها برای پوشش‌دهی این هزینه را عملاً غیر ممکن ساخت و در سال ۲۰۱۲ با شدت گرفتن تحریم‌ها، توانایی دولت جهت حمایت از بیماران خاص و سرطانی به شدت کاهش یافت و بیمه نیز تنها قسمتی از هزینه را پوشش داده و حداقل ۲۰ الی ۳۰ درصد هزینه‌های درمانی را باید خود بیماران پرداخت کنند.^{۲۶}

۳_۳ نقض حق بر توسعه

تحریم‌های یکجانبه بر علیه ایران باعث نقض حق بر توسعه می‌شود. این تحریم‌ها با افزایش هزینه‌های معاملات خارجی، کاهش شفافیت در معاملات، و مشکلات دسترسی به ابزارهای بانکی و بیمه، نقض حقوق اقتصادی و توسعه ایران محسوب می‌شود. این تحریم‌ها، جذب سرمایه و ایجاد اشتغال را مخدوش کرده و باعث کاهش توان دولت و تجار ایران برای تحقق حقوق و توسعه شده است. این مسائل به عنوان یک نقض از حقوق بشر ایران مشاهده می‌شود.^{۲۷}

۳_۴ نقض حق مالکیت و حق آزادی و کسب و کار

^{۲۰} عزتی، مرتضی و سلمانی، یونس. «بررسی آثار مستقیم و غیر مستقیم تحریم‌ها در رشد اقتصادی ایران با تاکید بر بخش خارجی اقتصاد»، فصلنامه علمی پژوهشی افاق امنیت، ۷، ۲۵ (۱۳۹۳): ۱۸۹.

^{۲۱} kondoch. Boris. "The Limits of Economic Sanctions Under International Law: The Case of Iraq", The Yearbook of International Peace Operations, International Peacekeeping. Vol. (2001): 273

^{۲۲} منتظران، جاوید. «مشروعیت تحریم‌های یکجانبه آمریکا علیه ایران، مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری»، (۱۳۹۷): برای اطلاعات بیشتر رجوع شود به سایت به نشانی <http://www.css.ir/fa/content/114750>

^{۲۳} سیدمشهدی، پردیس السادات و دیگران. (۱۳۹۰). اهمیت صنعت نفت در ایجاد تولید و اشتغال در اقتصاد ایران و تاثیر آن بر سایر فعالیت‌های اقتصادی، پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، ۱، ۲ (۱۳۹۰): ۲.

^{۲۴} Garfield, Richard, the Impact of Economic Sanctions on Health and Well-being, Overseas Development Institute, UK, Relief and Rehabilitation Network, 1999

^{۲۵} موسوی، فضل‌الله و دیگران. «تحریم‌های یکجانبه آمریکا علیه ایران، تناقض در گفتار و کردار سیاست‌زدگی در حقوق بشر»، فصلنامه پژوهش‌های حقوق عمومی، ۱۶، ۶۹ (۱۳۹۳): ۱۶۰.

^{۲۶} خسروی زارگر، مسلم و دیگران. «تجربه سیاسی جمهوری اسلامی ایران در مساله هسته‌ای و نقش آن در توافق هسته‌ای برجام»، اولین همایش ملی توافق هسته‌ای، از اجرا تا فرصت‌های پیش رو، (۱۳۹۵): ۲۱۰.

^{۲۷} علی محمدی، رضوان. «بررسی مشروعیت تحریم‌های یکجانبه آمریکا در دوران پسارجام از منظر حقوق بین‌الملل»، پژوهش ملل، آبان، ۵۸ (۱۳۹۹): ۱۶.

تحریم‌های یکجانبه آمریکا علاوه بر موارد فوق منجر به نقض برخی دیگر از حقوق بشر نیز می‌گردد که در ادامه به مهمترین آن‌ها پرداخته می‌شود. یکی از مهمترین حقوقی که حق بر مالکیت را به رسمیت شناخته است میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می‌باشد. علاوه بر این میثاق برخی از اسناد حقوق بشری منطقه‌ای نیز دست به تضمین حق مالکیت زده‌اند و به آن رنگ و بوی حقوق بشری داده‌اند.^{۲۸} دولت آمریکا با مصادره اموال و مسدودسازی حساب‌ها، در برابر افراد چهره‌های موثر یا افرادی که حقوق بشر را نقض کرده‌اند، حقوق مالکیت آن‌ها و حقوق شرکت‌ها را نقض می‌کند. این اقدامات باعث بروز خصومت و اعتراض شدید افراد و شرکت‌ها نسبت به دولت آمریکا و حقوق خود در داخل و خارج از کشور می‌شود. اتحادیه اروپا همچنین به نقض حقوق مالکیت شهروندان ایرانی می‌پردازد و تحریم‌های یکجانبه را به عنوان نقض حاکمیت کشورهای دیگر محکوم و غیرقانونی اعلام می‌کند.^{۲۹}

۴_ مسئولیت بین‌المللی آمریکا در جبران تبعات تحریم‌ها

مسئولیت بین‌المللی، یکی از اصول اساسی حقوق بین‌الملل و نهادهای حقوقی بین‌المللی اعلام شده است که اعضای خویش را ملزم به رعایت آن می‌سازد. این مسئولیت به منظور ساماندهی حقوق بین‌الملل با هدف تعیین تکلیف اعضای خویش مبنی بر تعهد به جبران زیان‌های ناشی از نقض صلاحیت و حاکمیت دولت‌های دیگر، که از طریق رفتارهای ناقض اصول حقوق بین‌المللی به تابعان فعال این حقوق واگذار شده‌اند، را پیگیری می‌کند.^{۳۰}

۴_۱ ارکان مسئولیت بین‌المللی دولت آمریکا

اولین نکته‌ای که باید مورد توجه قرار گیرد، ماهیت پیچیده و چندوجهی برجام است. این سند بین‌المللی نتیجه مذاکرات طولانی و پیچیده بین ایران و گروه ۵+۱ (شامل ایالات متحده آمریکا، بریتانیا، فرانسه، روسیه، چین و آلمان) است. مذاکراتی که نه تنها فنی و حقوقی، بلکه سیاسی و دیپلماتیک نیز بوده‌اند.

در بررسی ماهیت برجام، می‌توان دریافت که این توافق نامه بر دو محور اصلی استوار است:

۱. تعهد جامع همکاری برای رفع نگرانی‌های بین‌المللی: این بخش شامل تعهدات ایران برای محدود کردن برنامه هسته‌ای خود و پذیرش نظارت‌های گسترده بین‌المللی است. هدف از این تعهدات، اطمینان بخشیدن به جامعه جهانی در مورد ماهیت صلح‌آمیز فعالیت‌های هسته‌ای ایران است.^{۳۱}

۲. شناسایی و تضمین حقوق ایران: این بخش شامل تعهدات طرف‌های مقابل برای رفع تحریم‌ها و محدودیت‌های اقتصادی علیه ایران است.

این حقوق شامل موارد زیر می‌شود:

حق توسعه: به رسمیت شناختن حق ایران برای پیشرفت اقتصادی و فناوری.

حق بر تجارت آزاد: رفع موانع تجاری و اجازه دادن به ایران برای مشارکت در تجارت بین‌المللی.

حق برخورداری از روابط اقتصادی و سیاسی با کلیه کشورها: عادی‌سازی روابط ایران با جامعه بین‌المللی.^{۳۲}

برجام، علی‌رغم ماهیت سیاسی خود، یک سند حقوقی بین‌المللی است که تعهدات متقابلی را برای طرفین ایجاد می‌کند. نقض این تعهدات می‌تواند منجر به مسئولیت بین‌المللی دولت ناقض شود. این مسئله از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، زیرا نشان‌دهنده پیچیدگی روابط بین‌المللی در عصر حاضر و تأثیر متقابل حقوق و سیاست در عرصه جهانی است. برجام به عنوان یک توافق نامه چندجانبه، نه تنها تعهدات فنی و اجرایی را برای طرفین مشخص می‌کند، بلکه یک چارچوب حقوقی برای تعامل سازنده میان کشورها با منافع و دیدگاه‌های متفاوت ایجاد می‌نماید. این سند با ایجاد توازن میان حقوق و تعهدات طرفین، سعی در ایجاد یک ساختار پایدار برای حل و فصل اختلافات و پیشبرد همکاری‌های بین‌المللی دارد. از منظر حقوق بین‌الملل، برجام نمونه‌ای از توافق نامه‌های چندجانبه است که در آن اصول حاکمیت ملی، عدم مداخله و همکاری بین‌المللی به شکلی هماهنگ در کنار یکدیگر قرار گرفته‌اند. این توافق نامه همچنین نشان‌دهنده اهمیت مذاکرات دیپلماتیک و گفتگوهای سازنده در حل مناقشات بین‌المللی است. با این حال، چالش‌های پیش روی اجرای برجام و اختلافات ناشی از تفسیرهای متفاوت از مفاد آن، نشان‌دهنده

^{۲۸} امیرارجمند، اردشیر و حبیبی مجنده، محمد. «بررسی جایگاه حقوق مالکیت معنوی در نظام حقوق بشر»، هفته نامه مفید، ۱، ۲ (۱۳۸۴): ۵.

^{۲۹} alexander Samuel Kern. "Economic Sanctions Law and PublicPolicy", UK, Palgrave Macmillan. (2009): 81

^{۳۰} قلی‌زاده، حیدر و قائم پناه، صمد. «مسئولیت بین‌المللی دولت ایالات متحده آمریکا از اعمال تحریم‌های یک جانبه علیه جمهوری اسلامی»، فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال چهاردهم، شماره چهل و سوم، تابستان، (۱۳۹۷): ۲۱۹.

^{۳۱} عابدینی، حسن، ایزدی، جهانبخش. نقش متغیرهای داخلی در سیاستگذاری مذاکرات هسته‌ای دولت یازدهم. مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، ۱۳۹۶.

^{۳۲} گرافورد، جیمز. «حقوق مسئولیت بین‌المللی (قواعد عمومی) مترجمین ابراهیم گل، سیامک کریمی»، حسن خورشاهی، پریسا روشنفکر، چاپ اول، تهران، انتشارات سنگلج. (۱۳۹۵): ۳۵.

پیچیدگی‌های موجود در اجرای توافق‌نامه‌های بین‌المللی در دنیای امروز است. این مسائل همچنین بر اهمیت وجود مکانیسم‌های قوی و کارآمد برای حل و فصل اختلافات و نظارت بر اجرای تعهدات در چنین توافق‌نامه‌هایی تأکید می‌کند. برای اثبات این مسئولیت، باید ارکان آن را بررسی کنیم که عبارتند از:

- وجود یک تعهد بین‌المللی
- نقض آن تعهد
- قابلیت انتساب نقض به دولت مورد نظر است.^{۳۳}

در مورد برجام، تعهدات بین‌المللی به روشنی در متن توافق‌نامه مشخص شده‌اند. نقض این تعهدات می‌تواند شامل مواردی مانند عدم اجرای تعهدات هسته‌ای توسط ایران یا عدم رفع تحریم‌ها توسط طرف‌های مقابل باشد. انتساب این نقض‌ها به دولت‌های مربوطه نیز در اکثر موارد قابل اثبات است. نکته مهم دیگر، وجود مکانیسم حل اختلاف در برجام است که می‌تواند به عنوان یک سازوکار برای رسیدگی به ادعاهای نقض تعهدات و تعیین مسئولیت بین‌المللی عمل کند.

سند بین‌المللی برجام و جریان مذاکرات نه چندان مختصر طرف‌های این سند بیانگر این است که اساس ماهیت برجام تأکید بر یک تعهد جامع همکاری، جهت رفع نگرانی‌های مربوط به فعالیت‌های هسته‌ای ایران از سویی و دستیابی ایران بر حقوق متعدد شناسایی شده نظیر حق توسعه، حق بر تجارت آزاد و حق برخورداری از روابط اقتصادی و سیاسی با کلیه کشورهاست.^{۳۴}

الف_ قابلیت انتساب

مطابق با طرح مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها، نقض تعهدات به همراه قابلیت انتساب، عوامل اساسی برای بروز مسئولیت می‌باشند. اگرچه نظام مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها مستثنی نیست، اما عناصر آن باید به شکل کامل برآورده گردند، به خصوص در مورد انتساب به دلیل نقض تعهدات. در واقع، هر عمل یا ترکی که تعهدات مشترک بین‌المللی را زیر سؤال ببرد و نظام قانون را نادیده بگیرد، نشان‌دهنده نقض تعهدات بین‌المللی است و انتساب اعمال می‌شود. در صورتی که دو عامل نقض تعهد و قابلیت انتساب به تأثیر برسند، عنصر سوم یعنی جبران خسارت نیز انجام می‌شود. قابلیت انتساب، اگر به منظور تعهدات در قالب معاهدات بین‌المللی باشد، جایگاه قاطع‌تر و شفاف‌تری دارد و نظام مسئولیت بین‌المللی می‌تواند مسئولیت مطلق را بازتأیید و اعلام کند. اگرچه قابلیت انتساب در چارچوب سازمان‌های بین‌المللی نسبی است، اما قانون‌گذاران حقوق بین‌المللی همواره در تأیید تعهدات مشترک خود مداخله دارند و بارزترین دلیل بر این موضوع حفاظت از تعهدات وظیفه‌مندانه است.^{۳۵}

ب_ نقض تعهد بین‌المللی

مسئولیت بین‌المللی یک تعهد حقوقی بین‌المللی است که دولت‌ها را ملزم به جبران خسارت‌های ناشی از نقض تعهدات بین‌المللی می‌کند. این تعهدات معمولاً به رعایت قوانین، معاهدات و هنجارهای بین‌المللی اشاره دارند.^{۳۶} مجمع عمومی سازمان ملل متحد از سال ۱۹۹۲ موضوع حاکمیت قانون را در دستور کار خود قرار داد و از سال ۲۰۰۶ حداقل سه قطعنامه در خصوص این موضوع به تصویب رسیده است. شورای امنیت نیز در قطعنامه‌های شماره ۱۳۲۵ و ۱۶۱۲، ۱۶۷۴، ۱۸۲۰ بر اهمیت حاکمیت قانون در سطح داخلی و بین‌المللی تأکید کرده است.^{۳۷}

۴_۲ مقررات مسئولیت بین‌الملل در صورت اثبات

وفق طرح مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها مصوب ۲۰۰۱ اگر مسئولیت یک دولت در خصوص نقض تعهدات یکجانبه، دوجانبه و یا چندجانبه اثبات شود و تعهد نقض شده در زمره قواعد آمره حقوق بین‌الملل باشد، تخلف از آن بصورت جدی و سیستماتیک محقق شده باشد، کشور متخلف مسئولیت ویژه و مضاعفی را بر عهده خواهد داشت.^{۳۸}

الف_ تعهد به توقف عمل مجرمانه و تضمین عدم تکرار

^{۳۳} طیبی، سبحان و شیرازیان، شیرین. «مقدمه‌ای بر مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها در قبال خسارات زیست محیطی»، چاپ اول، تهران، انتشارات خرسندی، (۱۳۹۸): ۱۱.

^{۳۴} گرافورد، جیمز. «حقوق مسئولیت بین‌المللی (قواعد عمومی) مترجمین ابراهیم گل، سیامک کریمی»، حسن خسروشاهی، پریسا روشنفکر، چاپ اول، تهران، انتشارات سنگلج، (۱۳۹۵): ۳۵.

^{۳۵} طیبی، سبحان و شیرازیان، شیرین. «مقدمه‌ای بر مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها در قبال خسارات زیست محیطی»، چاپ اول، تهران، انتشارات خرسندی، (۱۳۹۸): ۱۱.

^{۳۶} همان.

^{۳۷} حاجیانی، حسین و کشاورز، فاطمه. «توافق‌نامه برجام از منظر قانون اساسی ایران و معاهدات داخلی»، اولین کنفرانس علمی پژوهشی رهیافت‌های نوین در علوم انسانی ایران، ایلام، (۱۳۹۶). <https://civilica.com/doc/731303>

^{۳۸} علایی، سمیه. «مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها و تحریم‌های یکجانبه»، پنجمین کنفرانس بین‌المللی و ملی مطالعات مدیریت، حسابداری و حقوق، ۴ آذر ماه، تهران، (۱۴۰۰):

در حوزه بین‌المللی، هر گونه نقض تعهد معمولاً به مسئولیت منجر می‌شود. اما برای اینکه این مسئولیت برقرار شود، باید خسارت‌ها به عنوان نتیجه‌ای مستقیم از نقض تعهد قانونی حاکم شناخته شوند. همچنین، باید همواره با توجه به قوانین و اصول کلی حقوق بین‌المللی عمل کرد. اصلی که پذیرفته شده است این است که اگر یک دولت نقض تعهدات بین‌المللی کند و خسارتی به وجود آید، آن دولت مسئولیت خود را برای جبران آن خسارت‌ها پذیرفته است.^{۳۹} توقف عمل متخلفانه و عدم تکرار آن، اولین گام در رفع نقض تعهدات بین‌المللی است. بنابراین، دولت‌ها موظفند اقدامات متخلفانه را متوقف کرده و از تکرار آنها جلوگیری کنند. این تعهد همچنین به حفظ حکومت قانون، حمایت و تضمین منافع ملی و بین‌المللی کمک می‌کند.^{۴۰}

ب. استناد به مسئولیت و جبران خسارت

ماده ۴۲ اظهار می‌دارد که استناد به اقدامی که خصیصه نسبتاً رسمی دارد، مانند اقدامات در داوری بین‌المللی یا دادگاه، شامل استناد به دادخواست یا تعهدات نقض شده و نه انتقادات یا اعتراضات است. همچنین، استناد می‌تواند از طریق روش‌های دیپلماتیک هم انجام شود و لزوماً به دادگاه خاص نیازی نیست.^{۴۱} ماده ۴۲ اظهار می‌کند که دو گروه حق استناد به مسئولیت دارند: دولت‌های آسیب‌دیده و دولت‌های غیر آسیب‌دیده که منافع حقوقی دارند. در ابتدا، حق استناد به مسئولیت به دولت‌های آسیب‌دیده تعلق دارد. این ماده به ویژه بر تفاوت‌های بین زیان یک یا چند دولت خاص و منافع حقوقی تمام دولت‌ها در تعهداتی که برای منافع عمومی مصوب شده است، تأکید می‌کند.^{۴۲} دولتی که به عنوان دولت زیان دیده در نظر گرفته می‌شود، می‌تواند به تمام آثار حقوقی اقدامات متخلفانه بین‌المللی و روش‌های اجرای مسئولیت بین‌المللی دولت، از جمله اقدامات متقابل، توسل کند. به طور کلی، تأخیر در ارائه دعوا معمولاً مشکلی ایجاد نمی‌کند، مگر اینکه دولت زیان دیده اعتراض کند یا دولت خوانده به شدت آسیب ببیند. ماده ۴۸ از طرح کمیسیون حقوق بین‌الملل، به دولت‌های غیر آسیب‌دیده اجازه استناد به مسئولیت بین‌المللی دولت را با محدودیت‌هایی ارائه می‌دهد.^{۴۳}

● اعاده به وضعیت سابق

اصل اعاده به وضعیت سابق یکی از مهمترین اصول جبران خسارت در حقوق بین‌الملل است. این اصل در رأی معروف کارخانه کورزو توسط دیوان دائمی بین‌المللی دادگستری در سال ۱۹۲۸ مورد تأکید قرار گرفت. در مورد تحریم‌های یکجانبه آمریکا علیه کشتیرانی ایران، اگر این تحریم‌ها غیرقانونی تشخیص داده شوند، آمریکا موظف خواهد بود وضعیت را به حالت قبل از اعمال تحریم‌ها بازگرداند.^{۴۴} این می‌تواند شامل موارد زیر باشد:

- ۱) لغو تمام قوانین و مقررات مربوط به تحریم کشتیرانی ایران
- ۲) رفع محدودیت‌های بانکی و مالی مرتبط با صنعت کشتیرانی ایران
- ۳) اجازه دسترسی کشتی‌های ایرانی به بنادر آمریکا و متحدانش
- ۴) بازگرداندن دارایی‌های مسدود شده شرکت‌های کشتیرانی ایران

با این حال، از آنجا که اعاده کامل به وضعیت سابق در عمل دشوار است، ممکن است سایر اشکال جبران خسارت مانند پرداخت غرامت نیز مورد توجه قرار گیرد. مشروعیت تحریم‌های یکجانبه از منظر حقوق بین‌الملل همچنان محل بحث است. برخی معتقدند که این تحریم‌ها می‌توانند ناقض حقوق بشر و حقوق بشردوستانه باشند، زیرا بر زندگی مردم عادی تأثیر منفی می‌گذارند. از این رو، مسئله اعاده به وضعیت سابق در مورد تحریم‌ها پیچیدگی‌های خاص خود را دارد و نیازمند بررسی دقیق آثار و پیامدهای این اقدامات است.

در رأی کارخانه کورزو، دیوان دائمی بین‌المللی دادگستری، به مفهوم فعل غیرقانونی اصلی توجه کرده است. طبق این رویه، جبران خسارت باید تا جای ممکن همه نتایج عمل غیرقانونی را برطرف کرده و وضعیت را به حالتی اعاده کند که در صورت عدم وقوع عمل نقضی، ممکن است

^{۳۹} طیبی، سبحان و شیرازیان، شیرین. «مقدمه‌ای بر مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها در قبال خسارات زیست محیطی»، چاپ اول، تهران، انتشارات خرسندی، (۱۳۹۸): ۱۱.

^{۴۰} ابراهیم گل، علیرضا. «طرح مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها، مسئولیت بین‌المللی دولت، متن و شرح مواد کمیسیون حقوق بین‌الملل»، انتشارات موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهردانش، تهران، (۱۳۸۹): ۲۵۷.

^{۴۱} Vermeer-Kunzil Annemarieke, "Invocation of Responsibility, Principle of Shared Responsibility in International Law", edited by Andre Nollkaemper and Ilias Plakokefalos, Cambridge University Press. 2014: 257

^{۴۲} ابراهیم گل، علیرضا. «طرح مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها، مسئولیت بین‌المللی دولت، متن و شرح مواد کمیسیون حقوق بین‌الملل»، انتشارات موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهردانش، تهران، (۱۳۸۹): ۲۵۷.

^{۴۳} حدادی، مهدی. «استناد به مسئولیت دولت ناشی از نقض تعهدات عام الشمول»، مجله حقوقی بین‌المللی، ۴۲، (۱۳۹۸): ۹۷.

^{۴۴} طیبی، سبحان و شیرازیان، شیرین. «مقدمه‌ای بر مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها در قبال خسارات زیست محیطی»، چاپ اول، تهران، انتشارات خرسندی، (۱۳۹۸): ص ۱۱.

وجود داشته باشد. در صورت عدم امکان اعاده به وضعیت سابق، پرداخت مبلغ مورد نیاز برای اعاده وضعیت، و در صورت لزوم، پرداخت غرامت برای جبران زیان‌ها که با اعاده وضعیت سابق یا پرداخت وجه جبران نمی‌شوند، صورت می‌گیرد. این رویکرد اصولی برای تعیین مقدار غرامت برای عمل مخالف حقوق بین‌الملل است که در مواد کمیسیون حقوق بین‌الملل درباره مسئولیت دولت‌ها در سال ۲۰۰۱ گنجانده شده است.^{۴۵}

● اخذ رضایت از زیان دیده

در زمینه تحریم‌های کشتیرانی، مسئله اخذ رضایت از زیان دیده پیچیدگی‌های خاصی دارد. از منظر حقوق بشردوستانه، که هدف آن حمایت از افراد غیرنظامی در شرایط مخاصمه است، تحریم‌های اقتصادی می‌توانند تأثیرات منفی بر جمعیت غیرنظامی داشته باشند. در مورد تحریم‌های کشتیرانی ایران، می‌توان استدلال کرد که این تحریم‌ها با محدود کردن واردات کالاهای اساسی و دارو، ممکن است ناقض اصول حقوق بشر باشند.^{۴۶} از سوی دیگر، کنوانسیون‌های ژنو تأکید می‌کنند که هیچ کشوری نمی‌تواند به نقض حقوق بشردوستانه رضایت دهد. بنابراین، حتی اگر ایران به تحریم‌ها رضایت دهد، این رضایت نمی‌تواند ناقض حقوق بنیادین بشردوستانه باشد. بنابراین اخذ رضایت از ایران برای ادامه تحریم‌ها نمی‌تواند توجیه کننده نقض احتمالی حقوق بشردوستانه باشد. راه حل مناسب‌تر، تعدیل تحریم‌ها به گونه‌ای است که آسیب کمتری به جمعیت غیرنظامی وارد کند، مثلاً از طریق ایجاد استثنائات برای کالاهای بشردوستانه و دارویی.^{۴۷}

پس از منظر حقوق بشردوستانه، هرگونه اقدام بین‌المللی، از جمله تحریم‌ها، باید با در نظر گرفتن اصول اساسی حقوق بشر و حفظ کرامت انسانی اعمال شود. این امر شامل تضمین دسترسی به غذا، دارو، خدمات بهداشتی و سایر نیازهای اساسی انسانی می‌شود. در عین حال، تعادل میان اهداف سیاسی تحریم‌ها و الزامات حقوق بشردوستانه، چالشی جدی برای جامعه بین‌المللی محسوب می‌شود. بسیاری از کارشناسان حقوقی و سازمان‌های بین‌المللی بر این باورند که تحریم‌ها باید به گونه‌ای طراحی و اجرا شوند که کمترین آسیب را به جمعیت غیرنظامی وارد کنند.^{۴۸} این امر مستلزم ارزیابی دقیق پیامدهای انسانی تحریم‌ها، ایجاد استثنائات برای کالاهای و خدمات ضروری، و نظارت مستمر بر اثرات تحریم‌ها بر وضعیت حقوق بشر در کشور هدف است. علاوه بر این، برخی صاحب‌نظران معتقدند که تحریم‌های همه‌جانبه که منجر به محرومیت گسترده مردم عادی از حقوق اساسی خود می‌شوند، می‌توانند ناقض اصول بنیادین حقوق بشردوستانه باشند. در نتیجه، گرایش به سمت تحریم‌های هدفمند که افراد یا نهادهای خاصی را هدف قرار می‌دهند، به عنوان رویکردی سازگارتر با اصول حقوق بشر مورد توجه قرار گرفته است. با این حال، چالش‌های اجرایی و حقوقی در زمینه اعمال تحریم‌های هدفمند، همچنان موضوع بحث و بررسی در محافل حقوقی و دیپلماتیک است. کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو نیز نظیر قواعد مندرج در طرح پیش‌نویس مسئولیت دولت‌ها وفق ماده ۲۶ به صراحت عنوان می‌دارد که هیچ کشوری ممکن نیست خودش یا کشور متعاقد دیگر را از مسئولیت ناشی از نقض حقوق بین‌الملل بشر دوستانه مبرا کند.^{۴۹} این بدان مفهوم است که هیچ کشوری نمی‌تواند به نقض حقوق بشر دوستانه که از قربانیان جنگ حمایت می‌کنند، رضایت دهد. در صورت خسارت مستقیم، زیان دیده حق دارد از متخلف جبران خسارت بخواهد. جلب رضایت می‌تواند از طریق تنبیه متخلفان و پیشگیری از تکرار آسیب‌ها صورت گیرد. رضایت باید با زیان وارده همخوانی داشته باشد و برای دولت مسئول تحقیرآمیز نباشد.^{۵۰}

● پرداخت غرامت

پرداخت غرامت اصولاً یکی از مرسوم‌ترین روش‌های جبران خسارت در رویه بین‌المللی است که باید در برگزیده هر گونه خسارت قابل ارزیابی مالی و عام المنفعه باشد. با عنایت به موانع اعاده وضعیت به حال سابق، پرداخت پولی در اکثر موارد جایگزین اعاده به وضع سابق است که البته

^{۴۵}. (همان).

^{۴۶} ایرانمنش، سید، صالحی، نورالله، جلالی اسفندآبادی، سید عبدالمجید. رتبه بندی تحریم‌های اقتصادی علیه جمهوری اسلامی ایران با استفاده از نظر منتخبی از فعالان و دانش آموختگان اقتصاد بین‌الملل. مجله علمی "مجلس و راهبرد"، ۲۰۲۱: ۲۷۱.

^{۴۷} حجازی، سید امرالدین، صلح چی، محمد علی. شورای امنیت سازمان ملل متحد و تأثیر آن در ایجاد امنیت و عدالت کیفری بین‌المللی. فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۱۳۹۹: ۱۲.

^{۴۸} فروغی نیا، حسین، نقوی مرمئی، محمد، نقوی مرمئی، علی. ماهیت تعهدات دولت‌ها در خصوص حق بر غذا ۱ منظر حقوق بین‌الملل بشر و حقوق بشردوستانه. در مطالعات حقوق بشر اسلامی، ۱۳۹۳: ۱۳۷.

^{۴۹} Henckartes, Jean-Marie and Louise Doswald-Beck. "Costomary International Humanitarian Law", London, Cambridge University Press, (2005): 435

^{۵۰} ابراهیم گل، علیرضا. «طرح مسئولیت بین‌المللی دولتها، مسئولیت بین‌المللی دولت، متن و شرح مواد کمیسیون حقوق بین‌الملل»، انتشارات موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهردانش، تهران، (۱۳۸۹): ۲۲۴.

باید چنین مد نظر داشت که غرامت برای زیان‌های بالفعل است تا میان عمل موجد خسارت و عواقب آن، ارتباطی معقول و مستقیم برقرار کند و از این ارتباط بتوان درخواست غرامت کرد.^{۵۱}

ج_ اقدامات متقابل و مقابله به مثل

تحلیل تحریم‌های اقتصادی بر اساس دو دسته اقدام، یعنی مقابله به مثل و انتساب، بررسی می‌شود. این اقدامات باید با رعایت مقررات حقوق بین‌المللی نظیر قوانین و ضوابط مرتبط انجام شود. اقدام مقابله به مثل به منظور تحمیل مجازات بر دولت متخلف توجه دارد و قوانین بین‌المللی را رعایت می‌کند. اقدامات انتساب به تخلفات دیگر دولت‌ها واکنش نشان می‌دهد و ممکن است شامل محدودیت‌های تجاری، فشارها بر شرکت‌ها و کشورها برای قطع روابط تجاری، تعلیق کمک‌های اقتصادی و سایر اقدامات مورد نظر قرار گیرد. این اقدامات نشان‌دهنده اهمیت تعهدات بین‌المللی دولت‌ها است و شکایت‌های مسئولیت بین‌المللی به دلیل نقض این تعهدات، اهمیت اجرایی آن‌ها را تایید می‌کند.^{۵۲}

د_ نقض نظم عمومی بین‌المللی

نظم عمومی بین‌المللی مفهومی است که به مجموعه‌ای از اصول و قواعد بنیادین در حقوق بین‌الملل اشاره دارد که برای حفظ صلح و امنیت جهانی ضروری تلقی می‌شوند. تحریم‌های یکجانبه آمریکا علیه کشتیرانی ایران می‌تواند از چند جنبه به عنوان نقض احتمالی نظم عمومی بین‌المللی مورد بررسی قرار گیرد:

نقض اصل عدم مداخله: تحریم‌های فراسرزمینی می‌تواند ناقض اصل عدم مداخله در امور داخلی کشورها باشد، که یکی از اصول بنیادین حقوق بین‌الملل است. در سازمان ملل، برخی کشورها نگران این موضوع هستند که اقدامات اقتصادی یکجانبه ممکن است به دخالت غیرقانونی در امور داخلی کشورها منجر شود. قوانین و قطعنامه‌های سازمان ملل تلاش می‌کنند تا از این دخالت‌ها جلوگیری کنند و بر احترام به حقوق حاکمیت دیگر کشورها تأکید دارند.^{۵۳}

نقض آزادی دریانوردی: محدود کردن حرکت کشتی‌های ایرانی در آب‌های بین‌المللی می‌تواند ناقض اصل آزادی دریانوردی باشد که در کنوانسیون حقوق دریاها ۱۹۸۲ تضمین شده است.

نقض حق توسعه: تحریم‌های گسترده می‌تواند مانع از تحقق حق توسعه، که در اعلامیه حق توسعه سازمان ملل متحد (۱۹۸۶) به رسمیت شناخته شده، شود.

نقض حقوق بشر: اگر تحریم‌ها منجر به محرومیت مردم عادی از دسترسی به کالاهای اساسی و خدمات درمانی شود، می‌تواند ناقض حقوق بنیادین بشر باشد.

نقض اصل همکاری بین‌المللی: تحریم‌های یکجانبه می‌تواند مغایر با اصل همکاری بین‌المللی باشد که در منشور سازمان ملل متحد مورد تأکید قرار گرفته است.

تهدید صلح و امنیت بین‌المللی: در صورتی که تحریم‌ها منجر به تشدید تنش‌های منطقه‌ای شود، می‌تواند به عنوان تهدیدی برای صلح و امنیت بین‌المللی تلقی گردد.^{۵۴}

از منظر مسئولیت بین‌المللی، اگر ثابت شود که این تحریم‌ها ناقض نظم عمومی بین‌المللی هستند، می‌تواند منجر به مسئولیت بین‌المللی ایالات متحده شود. این مسئولیت می‌تواند شامل تعهد به جبران خسارت، توقف اقدامات غیرقانونی و تضمین عدم تکرار باشد. با این حال، باید توجه داشت که مفهوم نظم عمومی بین‌المللی همچنان مورد بحث است و تفسیرهای متفاوتی از آن وجود دارد. ایالات متحده ممکن است استدلال کند که تحریم‌ها ابزاری مشروع برای حفظ نظم و امنیت بین‌المللی هستند، به ویژه در مواردی که هدف آنها مقابله با تهدیدهای ادعایی علیه صلح و امنیت باشد. ارزیابی اینکه آیا تحریم‌های کشتیرانی علیه ایران ناقض نظم عمومی بین‌المللی هستند یا خیر، نیازمند بررسی دقیق حقوقی و در نظر گرفتن تمام جوانب و آثار این تحریم‌ها است.^{۵۵} و وفق دکترین کلاسیک حقوق بین‌الملل، مسئولیت، محدود به حد تعهد و تکلیف جبران خسارت است، لذا ضرر و زیان جایگاهی مرکزی در این مساله دارد.^{۵۶} امتیاز رویکرد آن است که مفهوم مسئولیت بین‌المللی را در پیرامون یک عمل یا واقعه واحد، متحد می‌سازد، اعم از اینکه مسئولیت مذکور در نتیجه تقصیر و بی‌توجهی به حقوق باشد یا تنها نتیجه خسارتی باشد که

^{۵۱} ضیایی بیگدلی، محمدرضا. «حقوق معاهدات بین‌المللی، تهران»، انتشارات گنج دانش، چاپ اول. (۱۳۸۷): ۱۴۱.

^{۵۲} بزرگی، وحید. «تحریم‌ها و ملاحظات سیاسی و امنیتی در سازمان تجارت جهانی»، فصلنامه پژوهش‌های تجارت جهانی، ۱۶ و ۱۷ (۱۳۸۸): ۱۷.

^{۵۳} زارعی هدک، محمد، رضایی نژاد، ایرج، بابایی مهر، علی. چالش‌های حقوقی تحریم‌های یکجانبه آمریکا و تأثیر آن بر حق سلامت در پرتو رأی موقت دیوان بین‌المللی دادگستری (مطالعه موردی ایران). راهبرد سیاسی، ۱۴۰۰: ۳۷.

^{۵۴} نورانی، سید امیر سینا. واکاوی تحریم‌های یکجانبه اقتصادی در حقوق بین‌الملل: مطالعه موردی ایالات متحده. مجله مطالعات بین‌المللی. ۲۰۲۱.

^{۵۵} Joyner, D. H. (2016). Iran's nuclear program and international law: From confrontation to accord. Oxford University Press. Volume 18, Issue 3, Serial Number 71, January 2021, pp. 53-7.

^{۵۶} Ago. "Third Report on State Responsibility" 1971: (Doc.A/CN.4/241 and ADD.1-6) para:74

در غیاب هر گونه نقض تعهد حادث شده است. بنابراین نتایج مشخص مسئولیت تنها در صورتی و در حدی ظاهر می‌شود که امر واقع، موجب ورود خسارت به یک تابع حقوق بین‌الملل شده باشد.^{۵۷}

۴_۳ تعهد دولت‌ها به مداخله در صورت نقض حقوق بشردوستانه

تعهد دولت‌ها به مداخله در صورت نقض حقوق بشردوستانه یک اصل مهم در حقوق بین‌الملل است. در ارتباط با تحریم‌های آمریکا علیه کشتیرانی ایران، این موضوع از چند جنبه قابل بررسی است:

ارتباط با تحریم‌های آمریکا: تحریم‌های کشتیرانی می‌تواند تأثیرات منفی بر دسترسی مردم عادی به کالاهای اساسی و دارو داشته باشند. اگر این تحریم‌ها منجر به نقض حقوق بنیادین بشر شوند، می‌توان استدلال کرد که نوعی نقض حقوق بشر رخ داده است. در این صورت، سایر دولت‌ها ممکن است تعهد اخلاقی و حقوقی به مداخله (نه لزوماً نظامی، بلکه دیپلماتیک یا اقتصادی) برای حمایت از حقوق مردم ایران داشته باشند.

جایگاه حقوق بین‌الملل کیفری: حقوق بین‌الملل کیفری در این زمینه می‌تواند نقش مهمی ایفا کند:

تعهد به همکاری بین‌المللی: کنوانسیون‌های ژنو و پروتکل‌های الحاقی آن، دولت‌ها را ملزم به همکاری در جهت توقف نقض‌های جدی حقوق بشر می‌کنند. این امر می‌تواند شامل تلاش برای تعدیل یا لغو تحریم‌هایی باشد که آثار شدید بشردوستانه دارند.^{۵۸}

اصل مسئولیت حمایت: این اصل که در سال ۲۰۰۵ توسط سازمان ملل پذیرفته شد، بر مسئولیت جامعه بین‌المللی در حمایت از جمعیت‌های در معرض خطر جدی تأکید می‌کند. اگرچه این اصل عمدتاً در مورد جنایات جنگی و نسل‌کشی به کار می‌رود، اما می‌تواند در مورد آثار شدید بشردوستانه تحریم‌ها نیز مطرح شود.^{۵۹}

هر گاه احتمال نقض حقوق بشر دوستانه و حقوق بشر وجود داشته باشد دولت‌ها باید وارد عمل شوند. در این مورد رویه قضایی بین‌المللی به اندازه کافی گویاست. از این جمله می‌توان به تأکید دیوان بین‌المللی دادگستری بر وظیفه دولت ایران جهت پیشگیری از تسخیر سفارت آمریکا اشاره نمود.^{۶۰} تعهدات دولتها دارای ابعاد متنوعی است. در حقوق بین‌الملل کیفری، علاوه بر مصون ماندن حاکمیت دولتها از احتمال تضعیف توسط حقوق بین‌الملل کیفری، مقررات این شاخه از حقوق بین‌الملل نیز به اجراء در می‌آیند و تنها تفاوت این نوع اعمال مقررات بین‌المللی، حصول رضایت دولتها و نیز اعمال مقررات بین‌المللی در قالب قوانین داخلی و از طریق تقنین ملی می‌باشد. بدین ترتیب در پرتو همکاری بین‌المللی، دولتها رضایت خود را به تعقیب و محاکمه افراد نزد یک دادگاه کیفری بین‌المللی اعلام نموده و حتی ضمن پذیرش تعهداتی در حوزه همکاری‌های قضایی و اجرایی، در مواردی با چشم‌پوشی از حقوق حاکمیتی خود، مقامات سیاسی خود را برای اجرای عدالت به دیوان‌های کیفری بین‌المللی تحویل می‌دهند.^{۶۱}

۵_ راهکارهای علمی و حقوقی

● انتقال دانش و فن‌آوری در کنار تولید دانش

با توجه به اینکه ایران برای انجام اصلاحات ساختاری در اقتصاد خود با سیاست‌های دیکته شده از سوی صندوق بین‌المللی پول و وام دهندگان خارجی مواجه نیست، اما در عین حال همین مساله موجب می‌شود که یافتن برنامه مناسب برای اصلاحات و متعهد بودن به اجرای آنها دشوارتر شود. اگر دولتمردان ایران بخواهند با موفقیت در برابر خواسته‌های آمریکا مقاومت کنند، باید کاری فراتر از یافتن راهکارهایی برای غلبه بر تحریم‌ها انجام دهند. توانایی آنها در تدوین و اجرای برنامه‌ای که وابستگی اقتصاد ایران به نفت را کاهش دهد و در عین حال بار اصلاحات ساختاری را به گونه‌ای منصفانه بین گروه‌های مختلف جامعه تقسیم کند، نقش مهمی در پیمودن موفقیت‌آمیز این مسیر ایفا خواهد نمود.^{۶۲}

● هماهنگی بنگاه‌های تولید: خدماتی با استانداردهای جهانی

^{۵۷} کک دین، نگوین و دیگران. «حقوق بین‌الملل عمومی، ترجمه حسن حبیبی»، تهران، اطلاعات، (۱۳۸۲): ۷۹.

^{۵۸} حجازی، سید امرالدین، صلح چی، محمد علی. شورای امنیت سازمان ملل متحد و تأثیر آن در ایجاد امنیت و عدالت کیفری بین‌المللی. فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۱۳۹۹: ۱۲.

^{۵۹} زارعی هدک، محمد، رضایی نژاد، ایرج، بابایی مهر، علی. چالش‌های حقوقی تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا و تأثیر آن بر حق سلامت در پرتو رأی موقت دیوان بین‌المللی دادگستری (مطالعه موردی ایران). راهبرد سیاسی، ۱۴۰۰: ۳۶.

^{۶۰} موسی‌زاده، رضا و آذر پندار، احمد رضا. «تأثیرات حقوق بشر بر نظام مسئولیت بین‌المللی دولتها»، نشریه مطالعات حقوق عمومی، بهار، ۵۳، ۱ (۱۴۰۲): ۲۱۱.

^{۶۱} نوروزی، میثم. «مسئولیت بین‌المللی دولتها ناشی از عدم اجرای تصمیمات دیوان بین‌المللی کیفری»، نشریه پژوهش ملل، مهر، ۲۲ (۱۳۹۶): ۲۱.

^{۶۲} صالحی، جواد. «اقتصاد ایران و تحریم‌های آمریکا»، صنعت نساجی و پوشاک، خرداد ماه، (۱۳۹۸): ۶۴.

به منظور رفع موانع تحریم ضروری است بنگاه‌های خدماتی_تولیدی برای رفع مشکلات خویش از راه حل‌های بین‌المللی بهره جسته و با هماهنگی با استانداردهای جهانی معیارهایی نظیر حسابداری، حسابرسی، حاکمیت شرکتی، تنظیم ترازنامه، شفافیت و افشا، مدیریت، بازاریابی و ... با تعامل بخش خصوصی و عمومی اقدام نمایند.^{۶۳}

● اولویت‌بندی شرکای تجاری

کشورهای منطقه و همچنین کشورهایی که ایدئولوژی‌های مشترکی را به اشتراک می‌گذارند، علاقه‌مندی بیشتری به همبستگی و انضمام به توافقات از طریق تشکیل بلاک‌های اقتصادی نشان می‌دهند. این بلاک‌ها از یک گروه کشورهای همسایه و مجاور تشکیل شده‌اند که از لحاظ جغرافیایی، حجم اقتصادی، و شباهت‌های دیگری مانند فرهنگ و تاریخ، مناسب‌ترین گزینه‌ها برای همکاری‌های تجاری و دیپلماسی هستند. بنابراین، پیشرفت یک کشور در حوزه‌های مهم اقتصادی مانند صنایع نیازمند صنایع غذایی و دارو، می‌تواند آن را به یک صادرکننده بزرگ تبدیل کرده و از توسعه‌های فنی و صنعتی چشمگیر در این حوزه بهره‌مند سازد. این اقدامات منجر به استقرار پایداری اقتصادی کشور می‌شود و احتمال تحمیل تحریم و فشارهای خارجی به کشور کاهش می‌یابد. نکته‌هایی همچون انرژی و صنایع نظامی نیز باید به‌خصوص مورد توجه قرار گیرند. همچنین، با دستیابی به فعالیت‌های فرهنگی موثر و ارتقاء تحرک‌های فرهنگی، می‌توان ارزش‌های فرهنگی و تربیتی اسلامی را به جهانیان ارائه داد و به چالش قرار دادن اصول فکری نظام سیاسی موجود پرداخت.^{۶۴}

● خصوصی‌سازی صنعت کشتی‌رانی

در اقتصاد ایران، حضور بخش دولتی در تصمیمات و اقدامات اقتصادی بیشترین تعامل را داشته است، در حالی که نقش بنگاه‌های غیردولتی در دیپلماسی اقتصادی و اقتصاد بین‌المللی ضعیف‌تر بوده است. این وضعیت باعث شده است که اقتصاد ایران، با بخش خصوصی ضعیف و دولتی قوی، در رقابت‌های بین‌المللی کمتری شرکت کند. کنترل دولت بر شرکت‌ها و مؤسسات دولتی منجر به خروج اقتصاد از وضعیت رقابتی و ورود به وضعیت غیررقابتی و غیرکارآیی شده است، که باعث عدم تطابق با استانداردهای اقتصاد جهانی و محدودیت در شرکت‌های ایرانی در ارتباطات بین‌المللی می‌شود.^{۶۵}

■ توسل به اقدامات متقابل و افزایش فشارهای منطقه‌ای

بر اساس ماده ۵۰، طرح مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها، حق ادعای تطابق برای دولت‌ها یا رعایت شرایطی از قبیل عدم تهدید یا استفاده از زور و همچنین وجود تشابه و تناسب موضوعی را فراهم می‌کند. هر گونه تداخل با این مقررات تنها با توافق دولتی که به طور مستقیم آسیب دیده است ممکن است رفع گردد. اگرچه دیوان بین‌المللی دادگستری این اصل را به عنوان یکی از ضمانت‌های اجرایی تأیید کرده است، اما نمی‌توان آن را منبعی برای اقدامات غیرقانونی در نظر گرفت. این حق هنوز هم به‌عنوان یک ابزار مورد توجه برای حمایت از حقوق بشر محسوب نمی‌شود و تعیین تخلفات و تصمیم در خصوص اقدامات مناسب، در اختیار دولت‌ها قرار دارد. به‌علاوه، از دیدگاه دیگر، این اصل نقض جدی حقوق بشر را شامل می‌شود.^{۶۶}

■ استفاده از پرچم مصلحتی

در پی تحریم‌های شورای امنیت و آمریکا علیه کشتی‌رانی ایران، سازمان کشتی‌رانی ایران به دلایل سیاسی و اقتصادی کشتی‌های خود را با نام خارجی، پرچم کشورهای خارجی و در مواردی نیز با انعقاد قراردادهای فروش و استیجاری به کشورهای دیگر به منظور رفع مشکلات تحریم وارد آب‌های بین‌المللی نمود. مواد ۹۱ و ۹۲ کنوانسیون حقوق دریاهای، پرچم مصلحتی را استفاده از پرچم کشوری می‌داند که کشتی در آن به ثبت رسیده، درحالی که کشتی پیوند و ثقی با آن دولت، اعم از مالکیت، تولید، تابعیت خدمه کشتی و ... نداشته و یا در کشوری با پیوند مناسب ثبت شده باشد، اما در جریان سفر دریایی از پرچم کشور دیگری بهره گیرد.^{۶۷}

پس از تحریم‌ها تعداد کشتی‌های شرکت کشتی‌رانی ایران از ۱۶۴ فروند در سال ۱۳۹۰ به ۱۵۱ فروند در سال ۱۳۹۳ کاهش یافت که یکی از دلایل کاهش آن محدودیت استفاده از پرچم مصلحتی بود. ذکر این نکته ضروری است که در کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاهای در خصوص

^{۶۳} طهماسبی، جواد، «بانکها در پسا تحریم»، اقتصاد آسیا، شماره ۵۴۲، اسفند ماه، (۱۳۹۴): ۷.

^{۶۴} ایجازی، محمد حمید. «تعیین نقش و جایگاه اقتصاد مقاومتی پس از لغو تحریم‌ها»، همایش ملی تفکر بسیجی، پژوهش و اقتصاد مقاومتی، (۱۴۰۰).

^{۶۵} غلامی، حسین و دشتیانی، قاسم. «اثرات و پیامدهای تحریم‌های اقتصادی دولت ایالات متحده آمریکا»، فصلنامه چشم‌انداز حسابداری و مدیریت، ۴، ۵۰ (۱۴۰۰): ۱۴۶.

^{۶۶} عبداللهی، محسن و همکاران. «کارآمدی اقدامات متقابل بعنوان ضمانت اجرای حقوق بشر»، مجله حقوقی بین‌الملل، ۵۳ (۱۳۹۴): ۱۴۰.

^{۶۷} خواجوی، غلامرضا. «تحریم اقتصادی از منظر حقوق بین‌الملل با تأکید بر حقوق بین‌الملل اقتصادی و حق توسعه»، دو فصلنامه دانشنامه حقوق اقتصادی، ۲ (۱۳۹۱): ۱۳.

تابعیت کشتی‌ها بر رابطه اصیل کشتی و کشور اعطا کننده پرچم تاکید شده است اما هیچ معیار دقیق و واضحی برای این ارتباط بیان نشده است. بر همین اساس دولت‌ها در خصوص نحوه حصول اطمینان از ارتباط اصیل میان کشتی تحت تابعیت شان بصورت اختیاری و سلیقه‌ای عمل می‌کنند.^{۶۸}

▪ طرح دعوا در محاکم بین‌المللی و داخلی

در مورد امکان اقامه دعوی علیه آمریکا در محاکم داخلی و بین‌المللی به علت تحریم‌های یکجانبه کشتیرانی، موارد زیر قابل ذکر است:
_ دیوان بین‌المللی دادگستری (ICJ): ایران در سال ۲۰۱۸ دعوایی را علیه آمریکا در دیوان بین‌المللی دادگستری مطرح کرد.^{۶۹} این دعوا بر اساس نقض عهدنامه مودت ۱۹۵۵ بین دو کشور اقامه شد. در اکتبر ۲۰۱۸، دیوان در یک دستور موقت، آمریکا را ملزم کرد تا تحریم‌های مربوط به کالاهای بشردوستانه و قطعات هواپیما را لغو کند. این پرونده همچنان در حال رسیدگی است.^{۷۰}

_ دادگاه‌های داخلی آمریکا: طرح دعوا در دادگاه‌های آمریکا علیه دولت این کشور به دلیل اعمال تحریم بسیار دشوار است. قانون مصونیت دولت‌های خارجی (FSIA) مانع اصلی برای چنین دعوای است.^{۷۱} با این حال، در برخی موارد استثنایی، دادگاه‌های آمریکا به دعوای مرتبط با تحریم‌ها رسیدگی کرده‌اند:

_ پرونده بانک مرکزی ایران علیه پترسون (۲۰۱۶): این پرونده مربوط به مسدود کردن دارایی‌های ایران بود، اگرچه مستقیماً به تحریم‌های کشتیرانی مربوط نمی‌شد.^{۷۲}

_ دیوان اروپایی حقوق بشر: اگرچه ایران عضو این دیوان نیست، اما برخی شرکت‌های اروپایی که از تحریم‌های آمریکا متأثر شده‌اند، ممکن است بتوانند دعوای مرتبط را در این دیوان مطرح کنند. کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق و آزادی‌های در ماده ۸ خود، حق حریم خصوصی را تأیید کرده است. از سوی دیگر، دیوان اروپایی حقوق بشر و کمیسیون اروپایی حقوق بشر، با توجه به وظایف مشخص خود، صلاحیت دارند تا به تمام اختلافاتی که احتمالاً از اجرا و تفسیر این کنوانسیون ناشی می‌شود، پرداخته و آنها را رسیدگی نمایند.^{۷۳}

_ دادگاه دادگستری اتحادیه اروپا: شرکت‌های اروپایی که از تحریم‌های ثانویه آمریکا متأثر شده‌اند، می‌توانند در این دادگاه طرح دعوا کنند. برای مثال، در سال ۲۰۲۱، شرکت آلمانی Bank Melli Iran شعبه‌ای از بانک ملی ایران، دعوایی را علیه آلمان در این دادگاه مطرح کرد.^{۷۴}
_ مرکز بین‌المللی حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری (ICSID): اگرچه این مرکز عمدتاً به اختلافات سرمایه‌گذاری می‌پردازد، اما در برخی موارد ممکن است برای دعوای مرتبط با تأثیر تحریم‌ها بر سرمایه‌گذاری‌های خارجی مورد استفاده قرار گیرد.^{۷۵}

سوابق:

- پرونده ایران علیه آمریکا در دیوان بین‌المللی دادگستری (از ۲۰۱۸ تا کنون).
- پرونده‌های متعدد در دادگاه دادگستری اتحادیه اروپا توسط شرکت‌های اروپایی علیه تحریم‌های ثانویه آمریکا.
- دعوای متعدد در دادگاه‌های آمریکا توسط شرکت‌های خارجی برای چالش با تحریم‌ها، اگرچه اکثر آنها با موفقیت همراه نبوده‌اند.

اگرچه طرح دعوا علیه آمریکا به دلیل تحریم‌های یکجانبه امکان‌پذیر است، اما چالش‌های حقوقی و سیاسی متعددی وجود دارد. موفقیت در چنین دعوای بستگی به عوامل مختلفی از جمله مبنای حقوقی دعوا، دادگاه رسیدگی‌کننده و شرایط سیاسی دارد. با این حال، این دعوای می‌توانند به عنوان ابزاری برای ایجاد فشار دیپلماتیک و افزایش آگاهی در مورد آثار تحریم‌ها مورد استفاده قرار گیرند.

نتیجه

^{۶۸} صادقی حقیقی، دیدخت. «پرچم‌های مصلحتی بعد از کنوانسیون ۱۹۸۲»، همایش بین‌المللی تحولات حقوق بین‌الملل دریاها بیست سال پس از لازم‌الاجرا شدن کنوانسیون حقوق دریاها. (۱۳۹۲): ۷۱.

^{۶۹} موحد، محمدعلی. گزارشی از دعوای ایران در دیوان بین‌المللی دادگستری علیه ایالات متحده آمریکا در رابطه با انهدام سکوی نفتی. فصلنامه تحقیقات حقوقی، ۱۳۸۳.

^{۷۰} Department of State. (1955). Treaty of Amity, Economic Relations, and Consular Rights between the United States of America and Iran.

^{۷۱} موسوی میرکلانی، سیدطه. (۱۴۰۰). شخصیت حقوقی شرکت دولتی و مصونیت اموال دولتی در پرونده «برخی اموال ایران». مطالعات حقوق عمومی (حقوق)، ۱۴۰۰: ۹۹۵.

^{۷۲} کرم‌زاده، سیامک. صدور و اجرای آرای دادگاه‌های آمریکا علیه اموال بانک مرکزی ایران از منظر حقوق بین‌الملل و حقوق آمریکا. مطالعات حقوق تطبیقی. (۱۳۹۷): ۳۵۱.

^{۷۳} حیم خویی، الناز، و رستمزاد، حسین. تحلیل و نقد عملکرد دیوان اروپایی حقوق بشر در برخورد با ادعاهای نقض ماده ۲ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر. مجله حقوقی بین‌المللی، ۱۳۹۶: ۲۶۴.

^{۷۴} خبرگزاری مهر آن‌لاین. (۲۴/۰۷/۱۴۰۱). رای دادگاه آلمان به نفع بانک ملی ایران در هامبورگ. شماره روزنامه ۵۵۷۱. شماره خبر ۳۹۰۸۲۹۷.

^{۷۵} مجتهدی، محمدرضا. درآمدی بر حقوق حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری بین‌المللی بر مبنای کنوانسیون «داوری ایکسید». مطالعات حقوق تطبیقی معاصر، ۱۳۹۰: ۱۷۵.

نتایج تحقیق نشان می‌دهد که این تحریم‌ها آثار عمیق و چندبعدی بر اقتصاد ایران، روابط بین‌المللی و وضعیت حقوق بشر در کشور ایران داشته است. در حوزه اقتصادی، یافته‌های پژوهش حاکی از افزایش چشمگیر هزینه‌های کشتیرانی و حمل و نقل، ایجاد موانع جدی در مبادلات مالی و بانکی، و تغییرات اساسی در الگوهای تجاری ایران است. به طور خاص، مشاهده شده که وابستگی به بنادر ثانویه افزایش یافته و زمان رسیدن محموله‌های کشتی به مقاصد نهایی طولانی‌تر شده است.

در بخش صنعت نفت و گاز، که از ستون‌های اصلی اقتصاد ایران است، نتایج تحقیق نشان‌دهنده ایجاد موانع جدی در نقل و انتقالات است. همچنین، یافته‌ها حاکی از افزایش قابل توجه ریسک تجارت دریایی و چالش‌های جدی در تأمین امنیت دریایی است. از منظر نیروی انسانی، کاهش نیروی کار در بخش کشتیرانی و صنایع وابسته مشاهده شده است. علاوه بر این، پژوهش نشان می‌دهد که ریسک سیاسی در مرادوات بین‌المللی ایران افزایش یافته و روند تأمین مواد، تجهیزات، دانش و فناوری با اختلالات جدی مواجه شده است.

در حوزه حقوق بشر، یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که تحریم‌ها تأثیرات منفی قابل توجهی بر حقوق اساسی شهروندان ایرانی داشته است. به طور خاص، نتایج حاکی از نقض حق حیات، حق دسترسی به بهداشت و دارو، حق توسعه، حق دسترسی آزاد به اطلاعات، حق مالکیت و حق آزادی کسب و کار است. مسدود شدن حساب‌های بانکی، طبق یافته‌های تحقیق، منجر به کاهش دسترسی به کالاهای اساسی از جمله دارو و مواد غذایی شده است.

در عرصه بین‌المللی، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که تحریم‌ها موجب پیچیده‌تر شدن روابط بین‌المللی ایران شده است. یافته‌ها حاکی از آن است که کشورهای دیگر نیز به دلیل فشارهای آمریکا، ارتباطات تجاری و اقتصادی خود را با ایران محدود کرده‌اند، که این امر منجر به افزایش چالش‌های اقتصادی و محدودیت در توسعه و پیشرفت کشور شده است.

از منظر حقوقی، نتایج تحقیق نشان می‌دهد که این تحریم‌ها می‌توانند ناقض اصول و مقررات بین‌المللی باشند. یافته‌ها حاکی از آن است که طبق اصول حقوق بین‌الملل، آمریکا ممکن است مسئولیت جبران خسارات ناشی از اقدامات تحریمی خود را بر عهده داشته باشد. همچنین، نتایج نشان می‌دهد که سایر دولت‌ها نیز ممکن است طبق تعهدات بین‌المللی خود، مسئولیت مداخله و جبران خسارات در صورت نقض حقوق بشردوستانه را داشته باشند.

در مجموع، یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که تحریم‌های آمریکا علیه کشتیرانی ایران، فراتر از تأثیرات مستقیم بر بخش کشتیرانی، پیامدهای گسترده‌ای بر کل اقتصاد، جامعه و روابط بین‌المللی ایران داشته است. این نتایج اهمیت بررسی دقیق‌تر مسئولیت بین‌المللی و تعهدات دولت‌ها در قبال چنین اقداماتی را برجسته می‌کند و لزوم توجه بیشتر به آثار انسانی و حقوق بشری تحریم‌ها را نشان می‌دهد.

منابع

- ۱) ابراهیم گل، علیرضا. «طرح مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها، مسئولیت بین‌المللی دولت، متن و شرح مواد کمیسیون حقوق بین‌الملل»، انتشارات موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهردانش، تهران، (۱۳۸۹).
- ۲) ایجازی، محمد حمید، (۱۴۰۰). تعیین نقش و جایگاه اقتصاد مقاومتی پس از لغو تحریم‌ها، همایش ملی تفکر بسیجی، پژوهش و اقتصاد مقاومتی. (۱۴۰۰).
- ۳) ایرانمنش، سید، صالحی، نورالله، جلالی اسفندآبادی، سید عبدالمجید. (۲۰۲۱). رتبه بندی تحریم‌های اقتصادی علیه جمهوری اسلامی ایران با استفاده از نظر منتخبی از فعالان و دانش‌آموختگان اقتصاد بین‌الملل. مجله علمی "مجلس و راهبرد"، سال ۲۸، شماره ۱۰۸، صفحات ۲۵۷-۲۹۶. doi: 10.22034/mr.2021.4110.4099
- ۴) امیرارجمند، اردشیر و حبیبی مجنده، محمد. «بررسی جایگاه حقوق مالکیت معنوی در نظام حقوق بشر»، هفته نامه مفید، ۱، ۲ (۱۳۸۴).
- ۵) بایزیدی، رحیم و همکار. «تحریم صنعت کشتیرانی جمهوری اسلامی ایران، روند پژوهی، ابعاد و اهداف»، فصلنامه محیط‌شناسی راهبردی جمهوری اسلامی ایران، سال ششم، ۴، ۳۴ (۱۴۰۱): ۱۶۱-۱۷۵.
- ۶) بزرگی، وحید. «تحریم‌ها و ملاحظات سیاسی و امنیتی در سازمان تجارت جهانی»، فصلنامه پژوهش‌های تجارت جهانی، شماره ۶-های ۱۶ و ۱۷. (۱۳۸۸): ۷-۱۹.

- ۷) پیری، مهدی، و سهرابی، رضا. (۱۳۹۹). تحریم‌های فراسرزمینی ایالات متحده در ارتباط با ایران و سازگاری آن با قواعد سازمان جهانی تجارت. فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، ۵۰(۴)، ۱۵۴۵-۱۵۶۵. doi: 10.22059/jpls.q.2020.291517.2208
- ۸) تازش، عبدالله. «روند تحریم‌ها در ایران و نقش انرژی در دوران تحریم»، اندیشه طلایی، تهران، (۱۴۰۰).
- ۹) حاجیانی، حسین و کشاورز، فاطمه. توافق‌نامه برجام از منظر قانون اساسی ایران و معاهدات داخلی، اولین کنفرانس علمی پژوهشی رهیافت‌های نوین در علوم انسانی ایران، ایلام، (۱۳۹۶). <https://civilica.com/doc/731303>
- ۱۰) حجازی، سید امرالدین؛ صلح چی، محمد علی. (۱۳۹۹). شورای امنیت سازمان ملل متحد و تاثیر آن در ایجاد امنیت و عدالت کیفری بین‌المللی. فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۹(۳۳)، ۹-۴۶. doi: 10.22054/jclr.2020.45294.1967
- ۱۱) حدادی، مهدی. «استناد به مسئولیت دولت ناشی از نقض تعهدات عام الشمول»، مجله حقوقی بین‌المللی، ۴۲، ۹۷ (۱۳۹۸): ۲۱-۳۹.
- ۱۲) خبرگزاری مهر آنلاین. (۲۴/۰۷/۱۴۰۱). رای دادگاه آلمان به نفع بانک ملی ایران در هامبورگ. شماره روزنامه ۵۵۷۱. شماره خبر ۳۹۰۸۲۹۷.
- ۱۳) خسروی‌زارگر، مسلم و دیگران. «تجربه سیاسی جمهوری اسلامی ایران در مساله هسته‌ای و نقش آن در توافق هسته‌ای برجام»، اولین همایش ملی توافق هسته‌ای، از اجرا تا فرصت‌های پیش رو، (۱۳۹۸): ۲۰۱-۲۱۰.
- ۱۴) خواجهی، غلامرضا. «تحریم اقتصادی از منظر حقوق بین‌الملل با تاکید بر حقوق بین‌الملل اقتصادی و حق توسعه»، دو فصلنامه دانشنامه حقوق اقتصادی، ۲، ۱۳ (۱۳۹۱): ۳۱-۵۰.
- ۱۵) رحیم خوبی، الناز، و رستمزاد، حسین. (۶۹۳۵). تحلیل و نقد عملکرد دیوان اروپایی حقوق بشر در برخورد با ادعاهای نقض ماده ۲ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر. مجله حقوقی بین‌المللی، شماره ۶۵ صفحات ۸۲۳-۸۵۹. DOI: 10.22066/cilamag.2017.25173.
- ۱۶) رحیم خوبی، الناز، و رستمزاد، حسین. (۱۳۹۶). تحلیل و نقد عملکرد دیوان اروپایی حقوق بشر در برخورد با ادعاهای نقض ماده ۲ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر. مجله حقوقی بین‌المللی، شماره ۶۵ صفحات ۸۲۳-۸۵۹. DOI: 10.22066/cilamag.2017.25173.
- ۱۷) زارعی هدک، محمد، رضایی نژاد، ایرج، بابایی مهر، علی. (۱۴۰۰). چالش‌های حقوقی تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا و تأثیر آن بر حق سلامت در پرتو رأی موقت دیوان بین‌المللی دادگستری (مطالعه موردی ایران). راهبرد سیاسی، سال ۵، پاییز، شماره ۱۸.
- ۱۸) سیدمشهدی، پردیس السادات و دیگران. «اهمیت صنعت نفت در ایجاد تولید و اشتغال در اقتصاد ایران و تاثیر آن بر سایر فعالیت‌های اقتصادی»، پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، ۱، ۲ (۱۳۹۰): ۱۵-۱.
- ۱۹) شارق، زهراسادات و محمدی مطلق، علیرضا (۱۳۹۵) مسئولیت بین‌المللی کشورهای عضو ائتلاف در مخاصمه یمن در پرتو بین‌المللی شدن مخاصمه، فصلنامه آفاق امنیت، سال نهم، شماره سی و سوم، زمستان، ص ۱۹۹.
- ۲۰) شهنازی‌زاده، سید رضا و همکاران. «فرصت‌ها، تهدیدها و راهکارهای پیش روی دیپلماسی انرژی جمهوری اسلامی ایران در بستر اقتصاد سیاسی منطقه‌ای»، فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی، ۴۱، (۱۳۹۸): ۷۹-۹۱.
- ۲۱) صادقی حقیقی، دیدخت. «پرچ‌های مصلحتی بعد از کنوانسیون ۱۹۸۲»، همایش بین‌المللی تحولات حقوق بین‌الملل دریاها بیست سال پس از لازم الاجرا شدن کنوانسیون حقوق دریاها. (۱۳۹۲).
- ۲۲) صالحی، جواد. «اقتصاد ایران و تحریم‌های آمریکا، صنعت نساجی و پوشاک»، خرداد ماه، شماره ۳۰۰، (۱۳۹۸): ۶۰-.
- ۲۳) ضیایی بیگدلی، محمدرضا. «حقوق معاهدات بین‌المللی»، تهران، انتشارات گنج دانش، چاپ اول. (۱۳۸۷).
- ۲۴) طهماسبی، جواد. بانکها در پسا تحریم، اقتصاد آسیا، شماره ۵۴۲، اسفند ماه، (۱۳۹۴).
- ۲۵) طیبی، سبحان و شیرازیان، شیرین. «مقدمه‌ای بر مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها در قبال خسارات زیست محیطی»، چاپ اول، تهران، انتشارات خرسندی، (۱۳۹۸).
- ۲۶) عابدینی، حسن، ایزدی، جهانبخش. (۱۳۹۶). نقش متغیرهای داخلی در سیاستگذاری مذاکرات هسته‌ای دولت یازدهم. مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، ۷(۲۵)، ۲۷۱-۲۸۹.
- ۲۷) عبداللهی، محسن و همکاران. «کارآمدی اقدامات متقابل بعنوان ضمانت اجرای حقوق بشر»، مجله حقوقی بین‌الملل، ۵۳، (۱۳۹۴): ۱۲۸-۱۵۰.
- ۲۸) عزتی، مرتضی و سلمانی، یونس. «بررسی آثار مستقیم و غیر مستقیم تحریم‌ها در رشد اقتصادی ایران با تاکید بر بخش خارجی اقتصاد»، فصلنامه علمی پژوهشی آفاق امنیت، ۷، ۲۵ (۱۳۹۳): ۱۷۰-۱۸۹.
- ۲۹) علایی، سمیه. «مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها و تحریم‌های یکجانبه»، پنجمین کنفرانس بین‌المللی و ملی مطالعات مدیریت، حسابداری و حقوق، ۴ آذر ماه، تهران، (۱۴۰۰).

- ۳۰) علی محمدی، رضوان. «بررسی مشروعیت تحریم‌های یکجانبه آمریکا در دوران پساجرام از منظر حقوق بین‌الملل»، پژوهش ملل، آبان، ۵۸، (۱۳۹۹): ۸-۲۰.
- ۳۱) غلامی، حسین و دشتبانی، قاسم. «اثرات و پیامدهای تحریم‌های اقتصادی دولت ایالات متحده آمریکا»، فصلنامه چشم‌انداز حسابداری و مدیریت، ۴، ۵۰ (۱۴۰۰): ۱۲۱-۱۴۲.
- ۳۲) فروغی نیا، حسین، نقوی مرمئی، محمد، نقوی مرمئی، علی. (۱۳۹۳). ماهیت تعهدات دولت‌ها در خصوص حق بر غذا | منظر حقوق بین‌الملل بشر و حقوق بشردوستانه. در مطالعات حقوق بشر اسلامی، سال ۳، پاییز و زمستان، شماره ۷.
- ۳۳) قلی‌زاده، حیدر و قائم‌پناه، صمد. «مسئولیت بین‌المللی دولت ایالات متحده آمریکا از اعمال تحریم‌های یک‌جانبه علیه جمهوری اسلامی»، فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، ۱۴، ۴۳ (۱۳۹۷): ۲۱۱-۲۲۰.
- ۳۴) کرافورد، جیمز. «حقوق مسئولیت بین‌المللی (قواعد عمومی)». مترجمین ابراهیم گل، سیامک کریمی، حسن خسروشاهی، پریسا روشنفکر، چاپ اول، تهران، انتشارات سنگلج. (۱۳۹۵).
- ۳۵) کرم زاده، سیامک. (۱۳۹۷). صدور و اجرای آرای دادگاه‌های آمریکا علیه اموال بانک مرکزی ایران از منظر حقوق بین‌الملل و حقوق امریکبا کمال میل، ادامه منابع را به همان ترتیب ارائه می‌دهم:
- ۳۶) کک دین، نگوین و دیگران. «حقوق بین‌الملل عمومی، ترجمه حسن حبیبی، تهران»، اطلاعات، (۱۳۸۲).
- ۳۷) کهنسال، احمدرضا. «بررسی شرایط کنونی صنعت ساخت و تعمیر کشتی و عوامل موثر بر این صنعت»، چهاردهمین همایش دریایی، دی ماه، تهران، (۱۳۹۱).
- ۳۸) گراهام، ایوانز و تونام، جفری. «فرهنگ روابط بین‌الملل»، ترجمه حمیرا مشیرزاده و حسین شریفی طراز کوهی، تهران، نشر میزان، (۱۳۸۱).
- ۳۹) مجتهدی، محمدرضا. (۱۳۹۰). درآمدی بر حقوق حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری بین‌المللی بر مبنای کنوانسیون «داوری ایکسید». مطالعات حقوق تطبیقی معاصر، ۲(۳)، ۱۷۵-۱۹۹.
- ۴۰) مهربان، احمد. «رابطه تهدیدها و آسیب‌ها در حوزه امنیت ملی با نگاه به تحریم»، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، ۱۷، ۷۶ (۱۳۹۸): ۱۳۱-۱۵۳.
- ۴۱) منتظران، جاوید. مشروعیت تحریم‌های یکجانبه آمریکا علیه ایران، مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری، (۱۳۹۷): برای اطلاعات بیشتر رجوع شود به سایت به نشانی <http://www.css.ir/fa/content/114750>
- ۴۲) موسویان، حسین. «تجزیه و تحلیل سیاست‌های هسته‌ای ایران از آغاز تا تغییر تیم هسته‌ای»، وزارت امور خارجه، تهران، (۱۳۹۳).
- ۴۳) موسوی، فضل‌الله و دیگران. «تحریم‌های یکجانبه آمریکا علیه ایران، تناقض در گفتار و کردار و سیاست‌زدگی در حقوق بشر»، فصلنامه پژوهش‌های حقوق عمومی، سال ۱۶، ۶۹ (۱۳۹۳): ۱۵۱-۱۷۹.
- ۴۴) موسوی میرکلائی، سیدطه. (۱۴۰۰). شخصیت حقوقی شرکت دولتی و مصونیت اموال دولتی در پرونده «برخی اموال ایران». مطالعات حقوق عمومی (حقوق)، ۵۱(۳)، ۹۹۵-۱۰۲۱. SID. <https://sid.ir/paper/1052248/fa>
- ۴۵) موسوی‌زاده، رضا و آذر پندار، احمد رضا. «تأثیرات حقوق بشر بر نظام مسئولیت بین‌المللی دولتها»، نشریه مطالعات حقوق عمومی، بهار، ۵۳، ۱ (۱۴۰۲): ۲۰۸-۲۱۹.
- ۴۶) موحد، محمدعلی. (۱۳۸۳). گزارشی از دعوای ایران در دیوان بین‌المللی دادگستری علیه ایالات متحده آمریکا در رابطه با انهدام سکوی نفتی. فصلنامه تحقیقات حقوقی، ۷(۳۹).
- ۴۷) نقدی، فرزانه. (۱۴۰۲). تحریم‌های بانکی_مالی، مذاکرات بین‌المللی و اقتصاد سیاسی جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه علمی مطالعات خاورمیانه، ۳۰(۱)، شماره پیاپی ۱۱۱. doi: 20.1001.1.15601986.1402.30.1.4.7
- ۴۸) نورانی، سید امیر سینا. (۲۰۲۱). واکاوی تحریم‌های یک‌جانبه اقتصادی در حقوق بین‌الملل: مطالعه موردی ایالات متحده. مجله مطالعات بین‌المللی (ISJ)، ۱۸(۳)، ۷۵-۵۳.
- ۴۹) نوروزی، میثم. «مسئولیت بین‌المللی دولتها ناشی از عدم اجرای تصمیمات دیوان بین‌المللی کیفری»، نشریه پژوهش ملل، مهر، ۲، ۲۲ (۱۳۹۶): ۱۸-۳۰.
- ۵۰) وصالی، ساناز و ترابی، مهرنوش. «اثرات تحریم بانک‌ها بر اقتصاد و سیستم بانکی». ماهنامه بانک و اقتصاد، ۱۱۱، (۱۳۸۹): ۲۱-۳۸. ISSN: 1735-6040.
- ۵۱) ولی‌زاده بریمانلو، قاسم. «بررسی تاثیر لغو تحریم‌ها و پساجرام بر اقتصاد ایران از دیدگاه‌های گوناگون»، سومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در مدیریت، اقتصاد و علوم انسانی، گرجستان، (۱۳۹۵).

52) ago. "Third Report on State Responsibility" (1971): (Doc.A/CN.4/241 and ADD.1-6) para:74 see at: http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/OFACEnforcement/Pages/20130724_33.aspx.

53) alexander Samuel Kern, "Economic Sanctions Law and Public Policy", UK, Palgrave Macmillan. (2009).

54) Department of State. (1955). Treaty of Amity, Economic Relations, and Consular Rights between the United States of America and Iran

55) Finnur Magnusson. "Targeted Sanctions and Accountability of The United Nations' Security Council", 2008, available at http://ils.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/legal_studies/student_paper/SC_Terrorist_List_Finnur_Magnusson.pdf

56) Garfield, Richard. "the Impact of Economic Sanctions on Health and Well-being", Overseas Development Institute, UK, Relief and Rehabilitation Network, 1999.

57) Henckart, Jean-Marie and Louise Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, London, Cambridge University Press, 2005.

58) Joyner, D. H. (2016). Iran's nuclear program and international law: From confrontation to accord. Oxford University Press. Volume 18, Issue 3, Serial Number 71, January 2021, pp. 53-7.

59) kondoch. Boris. "The Limits of Economic Sanctions Under International Law: The Case of Iraq", The Yearbook of International Peace Operations, International Peacekeeping. Vol. 7. (2001).

60) Smantha Miko, Al-Skiini v. "United Kingdom and Extraterritorial Jurisdiction under the European Convention for Human Rights", Boston College International and Comparative Law Review, Vol. 35, 2013, pp. 63-79.

61) Vermeer-Kunzil Annemarieke. "Invocation of Responsibility, Principle of Shared Responsibility in International Law", edited by Andre Nollkaemper and Ilias Plakokefalos, Cambridge University Press. (2014).